

Sukupuolen representaatio suomalaisessa lastenkirjallisuudessa 1980–2020-luvuilla

Laadullinen sisällönanalyysi lastenkirjoista

Emmi-Lotta Karppinen

Erika Mustalahti

Kandidaatintutkielma

Luokanopettajantutkinto-ohjelma

Kasvatustieteiden tiedekunta

Turun yliopisto

18.3.2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Tutkinto-ohjelman nimi, oppiaine: Luokanopettajan tutkinto-ohjelma, kasvatustiede

Tekijät: Emmi-Lotta Karppinen & Erika Mustalahti

Otsikko: Sukupuolen representaatio suomalaisessa lastenkirjallisuudessa 1980–2020-luvuilla

Ohjaaja: Yliopistonlehtori Elisa Vilhunen

Sivumäärä: 53 sivua

Päivämäärä: 18.3.2026

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkasteltiin sukupuolen representaatiota suomalaisessa lastenkirjallisuudessa 1980–2020-luvuilla. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää millä tavoin sukupuolta esitetään eri vuosikymmeninä julkaistuissa lastenkirjoissa, ja onko viitteitä mahdollisesta muutoksesta. Tarkoituksena oli saada huomioita siitä, haastaako vai vahvistaako lastenkirjallisuus naisille ja miehille miellettyjä stereotyyppioita, ja millä tavoin kuvaukset ovat mahdollisesti muuttuneet vuosikymmenten aikana. Tavoitteena oli myös selvittää eri sukupuolta esittävien henkilöihahmojen määriä ja osuuksia kunkin vuosikymmenen teoksissa.

Tutkimus toteutettiin monimenetelmällisenä sisällönanalyysinä, jossa hyödynnettiin pääasiassa laadullista tarkastelua, mutta myös määrällisiä tutkimusotteita. Tutkimusaineistoksi valittiin yhteensä kuusi lastenkirjaa, kaksi edustamaan jokaista tutkittavaa vuosikymmentä. Molemmat tutkijat lukivat yhden kirjan jokaiselta vuosikymmeneltä ja kirjoista poimittiin sukupuoleen liitettäviä kuvauksia. Analyysissä tarkasteltiin hahmojen ominaisuuksia ja rooleja sekä eri sukupuolten esiintymistä teosten sisällöissä. Aineistosta kerätyt aineistoyksiköt, eli lainaukset, jaoteltiin kahteen yläkategoriaan: yläkategoria 1 eli perinteinen sukupuolirepresentaatio ja yläkategoria 2 eli sukupuolirepresentaatiota haastavat kuvaukset. Yläkategoriat jaettiin edelleen alakategorioihin, jotka kuvasivat, millaista toimintaa tai millaisia piirteitä lainaukset edustivat. Lopuksi kategorioiden ja eri sukupuolta edustavien henkilöihahmojen prosentuaalisia osuuksia vertailtiin keskenään, minkä pohjalta muodostettiin tutkimustulokset.

Tutkimuksen keskeinen havainto oli, että sukupuolittuneet kuvaukset ja sukupuolistereotyyppiat ovat edelleen osa lastenkirjallisuuden sisältöä, vaikka viitteet niiden haastamisesta ovatkin ajan myötä lisääntyneet. Perinteiset sukupuolirepresentaatiot ja sukupuolistereotyyppiat ovat kaikilla tarkastelluilla vuosikymmenillä yleisempiä kuin sukupuolistereotyyppioita haastavat kuvaukset. Eri sukupuolta edustavien henkilöihahmojen määrässä keskeinen havainto oli, että naisten määrä oli aineistoissa suurin. Naisten määrä ei muuttunut vuosikymmenten aikana suuresti suhteessa miesten määrään, ja neutraalien henkilöihahmojen määrä pysyi tasaisena jokaisella vuosikymmenellä.

Avainsanat: sukupuoli, sukupuoliroolit, sukupuolistereotyyppiat, representaatio, diskurssi, sosiiaalinen konstruktio, lastenkirjallisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Teoreettinen viitekehys	7
2.1	Sukupuoli	7
2.1.1	Sukupuoliroolit	8
2.1.2	Sukupuolistereotypiat	9
2.2	Representaatio, diskurssi ja sosiaalinen konstruktio	10
2.3	Lastenkirjallisuus	11
2.4	Aiempaa tutkimusta	12
3	Tutkimuskysymykset	14
4	Menetelmä	15
4.1	Aineiston esittely	15
4.1.1	Onneli ja Anneli nukutuskello (1984), Marjatta Kurenniemi	16
4.1.2	Salainen koiranpentu (1988), Tuula Kallioniemi	16
4.1.3	Risto Räppääjä ja Nuudelipää (2000), Sinikka ja Tiina Nopola	16
4.1.4	Ella ja Paterock (2004), Timo Parvela	17
4.1.5	Tylsä elämäni (2020), Minna Levola	17
4.1.6	Balettia, Alina! (2020), Teija Huusko	17
4.2	Tutkimuksen toteutus	17
4.3	Aineiston käsittely	18
5	Tulokset	23
5.1	Minkälaisia sukupuoleen liitettäviä kuvauksia esiintyy suomalaisessa lastenkirjallisuudessa eri vuosikymmenillä?	23
5.1.1	1980-luku	23
5.1.2	2000-luku	26
5.1.3	2020-luku	30
5.2	Missä määrin sukupuolistereotyyppioita uusinnetaan tai rikotaan ja esiintyykö vuosikymmenten välillä eroja?	34
5.3	Millaisia mahdollisia muutoksia eri sukupuolta olevien hahmojen määrässä on havaittavissa eri vuosikymmenillä?	37
6	Pohdinta	41

6.1	Tutkimustulosten pohdinta ja johtopäätökset	41
6.2	Luotettavuus ja eettisyys	44
6.3	Arvio tulosten hyödyntämismahdollisuuksista ja jatkotutkimusideat	46
Lähteet		48
	Aineistolähteet	48
	Lähdekirjallisuus	48

1 Johdanto

Viime vuosikymmeninä käydyt tasa-arvoon liittyvät julkiset yhteiskunnalliset keskustelut ovat tuoneet pinnalle erilaisia ajatuksia sukupuolten välisestä epätasa-arvosta ja sukupuolen moninaisuudesta. Suomen valtion omistama Yleisradio Oy eli Yle, joka tuottaa esimerkiksi uutis- ja viihdesisältöä, on julkaissut monia aiheeseen liittyviä artikkeleita ja synnyttänyt keskustelua. Julkisen median käsittelemiä aiheita ovat olleet esimerkiksi sukupuolten välisen tasa-arvon toteutuminen Yle uutisten haastatteluissa (Yle, 2021), liikunnanopettajakoulutuksen sukupuolikiintiöt (Yle, 2020) ja sukupuoltaan kyseenalaistavien tyttöjen määrän kasvu Britanniassa (Yle, 2024). Lisäksi valtioneuvosto, joka on keskeinen osa Suomen poliittista järjestelmää (Valtioneuvosto, ei pvm.), tiedottaa aktiivisesti valtioneuvosto.fi-sivustollaan esimerkiksi sukupuoleen, tasa-arvoon ja moninaisuuteen liittyvien lainsäädäntöjen käsittelystä. Nämä ja useat muut keskustelut ovat konkreettisia esimerkkejä sukupuoleen liittyvistä julkisista keskusteluista, ja aiheen yhteiskunnallisesta merkityksestä, jotka ovat herättäneet tarpeen tarkastella sukupuolta ja sukupuolistereotypioita eri konteksteissa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, minkälaisia kuvauksia sukupuolesta esiintyy eri vuosikymmenillä julkaistuissa lastenkirjoissa sekä minkälaisia konkreettisia viitteitä sukupuolen representaation mahdollisista muutoksista on havaittavissa eri vuosikymmenten välillä.

Tutkimuksessa tarkastelun kohteena oleva lastenkirjallisuus on lapsille ja nuorille suunnattua kirjallisuutta, joka pyrkii olemaan vuorovaikutuksessa aikuisten kirjallisuuden ja yhteiskunnallisten ilmiöiden kanssa (Hosiaislouma, 2003, s. 508). On todettu, että lastenkirjallisuudella, jota lapset lukevat, on yhteys heidän käsitykseensä sukupuolesta ja siihen liittyvistä stereotyyppisistä rooleista (Kortenhaus & Demarest, 1993, s. 219). Sukupuoli voidaan jäsentää biologiseen sekä sosiaaliseen ja kulttuuriseen sukupuoleen (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 16), ja sukupuolistereotypiat voidaan määritellä toistuviksi käsityksiksi naisista ja miehistä, tytöistä ja pojista sekä heihin liitetystä rooleista (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 23). Representaatiolla tarkoitetaan jonkin asian esiintymistä, ilmentymistä ja esittämistä (Hosiaislouma, 2003, s. 788). Näiden käsitteiden avulla tutkimuksessamme tarkastelemme, millä tavoin sukupuolta rakennetaan lastenkirjojen hahmojen toiminnan ja ominaisuuksien kautta. Olemme myös kiinnostuneita havainnoista, miten eri sukupuolia esittävien hahmojen määrät ovat muuttuneet vuosien kuluessa.

Oppivelvollisuuslain (1214/2020) mukaan oppivelvollisuus koskettaa jokaista Suomessa vakinaisesti asuvaa lasta. Lisäksi lain (1040/2014) mukaan oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna

lapsen tulee osallistua vuoden kestävään esiopetukseen tai muuhun toimintaan, joka saavuttaa esiopetuksen toiminnan tavoitteet. Tämän myötä jokainen Suomessa vakituisesti asuva lapsi löytää tiensä kirjallisuuden äärelle viimeistään esiopetuksen alkaessa, sillä Opetushallituksen laatima *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet* (EOPS) määrittelee lastenkirjallisuuden yhdeksi opetusvälineeksi esiopetuksen toiminnan tavoitteissa (Opetushallitus, 2014, s. 21). Syvällisempi perehtyminen lastenkirjallisuuteen jatkuu perusopetuksen alkaessa, sillä myös Opetushallituksen laatima *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet* (POPS) määrittelee kielitaitoon ja ikätasoon sopivaan kirjallisuuteen perehtymisen osaksi äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainetta (Opetushallitus, 2014, s. 104, 160). Sekä esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan opetuksen tehtävänä on myös tukea yhdenvertaisuutta, lisätä ymmärrystä ja tietoa sukupuolen moninaisuudesta sekä pyrkiä sukupuolisensitiiviseen opetukseen (EOPS, 2014, s. 14; POPS, 2014, s. 18). Näin ollen kirjallisuus, erityisesti lapsille suunnattu lastenkirjallisuus, ja siinä esiintyvät sukupuoleen liittyvät mielikuvat, sukupuoliroolit ja -stereotyyppit tulevat osaksi jokaisen suomalaisen lapsen elämää viimeistään opivervollisuusiässä.

Lastenkirjallisuudella on merkittävä pedagoginen ja yhteiskunnallinen vaikutus, mikä tekee siitä tärkeän tutkimuskohteen. Maailma ja sosiaalisuus ovat jatkuvassa muutoksessa, ja muutoksiin on pyrittävä vastaamaan ymmärtämällä, mitkä tekijät vaikuttavat tulevien yhteiskuntamme jäsenien arvojen, ajatusmaailmojen ja toimintamallien muodostumiseen. Samalla huoli lasten lukutottumuksista on vahvasti esillä vuodesta toiseen, ja sen myötä korostuu tarve perehtyä lastenkirjallisuuteen ja sen sisältöihin monesta eri näkökulmasta.

2 Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa pyrimme määrittelemään tutkimuksen keskeisiä käsitteitä, joita ovat sukupuoli, sukupuoliroolit ja -stereotyypit, representaatio, diskurssi, sosiaalinen konstruktio sekä lastenkirjallisuus. Aloitamme sukupuolta käsittelevällä alaluvulla, jossa perehdymme sukupuolen määritelmään sekä sukupuolirooleihin ja sukupuolistereotyyppioihin. Toisessa alaluvussa kerromme, mitä representaatio, diskurssi ja sosiaalinen konstruktio ovat. Representaatio, diskurssi ja sosiaalinen konstruktio ovat kaikki käsitteitä, jotka auttavat ymmärtämään, miten sukupuolta ja siihen liittyviä rooleja tuotetaan ja ylläpidetään yhteiskunnassa. Lopuksi pyrimme avaamaan käsitettä lastenkirjallisuus ja sen merkitystä sukupuolen ja sukupuoliroolien rakentajana.

2.1 Sukupuoli

Sukupuoli voidaan jäsentää biologiseen sekä sosiaaliseen ja kulttuuriseen sukupuoleen (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 16). Sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta ETENE on määritellyt vuonna 2016 sukupuolen seuraavasti: ”Sukupuoli on erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista koostuva jatkumo.” Tämä on biologisen sukupuolen määritelmä myös Vilkkas (2010, s. 17) mukaan. Sosiaalinen sukupuoli (gender) ja biologinen sukupuoli (sex) ovat sidoksissa toisiinsa, mutta ne tarkoittavat eri asiaa ja toiseen liittyvät asiat eivät aina sisälly toiseen (Rossi, 2010, s. 22; WHO). Suomessa syntyvä lapsi määritellään syntymän yhteydessä edustamaan fyysisten ominaisuuksiensa perusteella biologista sukupuolta, ja lapsen kehityksessä sekä varttuessa sukupuoli saa myös sosiaalisen merkityksen (UNHCR, 2021, s. 7–9). Suomessa sukupuoli on juridinen määre ja niitä on toistaiseksi vain kaksi (Seta, ei pvm.).

Koska sukupuoli on yhteisöllisesti rakennettu, eli se näyttäytyy kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä, niin se voi muuttua ajan saatossa sekä vaihdella erilaisissa yhteiskunnissa (Rossi, 2010, s. 21; WHO, ei pvm.). Vilkkas (2010, s. 19) mukaan: ”Sosiaalinen sukupuoli on siten monella tapaa myös kulttuurisissa sopiva tapa toimia ja olla. Aikaan paikkaan ja tilanteeseen liittyvät kulttuurisesti luvalliset ja hyväksytyt mahdollisuudet vaikuttavat tapamme omaksua sukupuolirooleja ja niihin yhdistettyjä ominaisuuksia.” Tiettyä sukupuolta edustavan yksilön odotetaan noudattavan näitä sukupuolittuneita sosiaalisia käytäntöjä ja normeja (Elder-Vass, 2012, s. 137).

Sukupuolisensitiivisyyden lisääntymisen myötä nykypäivänä tunnustetaan myös, että sukupuoli ei jaeta karkeasti vain naisiin ja miehiin. Sukupuolen moninaisuus on määritelty Setan mukaan seuraavasti: ”Sukupuolia eivät siis ole vain mies ja nainen, vaan ihminen voi olla molempia yhtä aikaa, jotain siltä väliltä tai jotain ihan muuta. Joillakin taas ei ole sukupuolta lainkaan.” Nykypäivänä tämä määritelmä nousee enemmän esiin yhteiskunnallisessa keskustelussa esimerkiksi median käsitellessä aihetta. Tutkimuksessa käsitellessämme henkilöhaamoja, joiden sukupuoli ei ole selkeä, emme automaattisesti viittaa muihin sukupuoliin kuin nainen ja mies, vaan kyseessä voi olla hahmo, jonka sukupuolta ei ole mahdollista vahvistaa annettujen tietojen ja kuvailujen perusteella. Tällöin käytämme hahmon sukupuolesta termiä neutraali sukupuoli.

2.1.1 Sukupuoliroolit

Perheellä, varhaiskasvatuksella sekä koululla on suuri merkitys sosiaalisen sukupuolen kehitymisessä (Vilkkä, 2010, s. 19). Lapsen aloittaessa koulun, hän on oppinut kategorisoimaan itsensä ja muut ihmiset kahteen sukupuolikategoriaan, minkä lisäksi hän on oppinut tunnistamaan, että vanhemmat, opettajat ja vertaiset käyttäytyvät näiden kategorioiden mukaan ja kohtaavat hänet perustuen hänen sukupuoleensa (Kortenhaus & Demarest, 1993, s. 219; McCabe ym., 2011, s. 199). Useimmiten on siis mahdotonta kehittyä ja kasvaa ilman, että sukupuoli sekä siihen liittyvät roolit vaikuttaisivat ja muodostuisivat osaksi lapsen identiteettiä ja elämää. Mallan (2009, s. 197) korostaa toiminnan merkitystä sukupuolen rakentajana. Uusintamalla toimintaa opimme mitkä asiat ovat sosiaalisesti mielletty feminiiniseksi tai maskuliiniseksi, eli sukupuoli ei ole sitä mitä olemme vaan, miten toimimme. Kun biologista sukupuolta ei tunnusteta, perustuu ihmisten käsitys yksilön sukupuolesta tämän ilmenevään sosiaaliseen sukupuoleen (Elder-Vass, 2012, s. 137).

Sukupuoleen liittyä erilaisia kaavamaisia normeja, käyttäytymismalleja sekä rooleja, jotka ovat rakentuneet sosiaalisesti tietynlaisiksi naisilla, miehillä, tytöillä ja pojilla (WHO, ei pvm.; Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 23). Perinteisesti miehen paikan ajatellaan aina olleen johdossa ja naisen tehtävänä on ollut huolehtia miehen tarpeista kuten ruuan ja kahvin saannista (Turunen, 2024). Aiempi tutkimus osoittaa, että lapset omaksuvat sukupuolirooleja jo varhaisessa lapsuudessa ja sosialisatiolla on iso vastuu näiden sukupuoliroolien omaksumisessa (Kortenhaus & Demarest, 1993, s. 219; Lewis ym., 2021, s. 34; McCabe ym., 2011, s. 199). Lapsuudessa muovautuneet ajatusmallit esimerkiksi siitä, että miehet kuuluvat tekniikan alalle ja naiset hoivatöihin, vaikuttavat muun muassa ammatinvalintaan (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s.

23). Myös varhaiskasvatuksessa tunnustetaan sukupuoleen liittyvien roolien vaikutus: ”Vuoro-vaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Esiopetus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö tiedostaa omia tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia.” (EOPS, 2014, s. 14). Näin ollen on tärkeää tiedostaa, että myös omassa lapsuudessamme omaksutut sukupuolikäsitykset saattavat vaikuttaa meihin tutkijoina, ja sen myötä tutkimusaineiston tarkasteluun ja tulkintaan.

2.1.2 Sukupuolistereotyyppiat

Sukupuolistereotypia kuvastaa naisille ja miehille yleistettyjä piirteitä tai rooleja, joita heidän tulisi olla tai hoitaa (OHCHR, ei pvm.). ”Stereotyyppisten luokkien avulla määrittelemme miehille ja naisille ’sopivat’ ilmeet, eleet, fraasit, puhettavat, kehon kielen ja sukupuolen halut sekä tarpeet” (Vilkkä, 2010, s. 111). Olemme tutkimuksessamme muodostaneet kirjallisuudessa esiin tulleiden sukupuolistereotyyppien, mutta myös omien ajatustemme ja kokemustemme perusteella merkityksiä siitä minkälaiset kuvaukset representoivat kumpaakin sukupuolta suomalaisessa sosiaalisessa merkityksessä.

Erilaiset piirteet, ulkonäkö ja vaatetus, ilmeet, eleet sekä puhetyyli ovat jollain tavalla sukupuolittuneet feminiinisiksi tai maskuliinisiksi (Lehtonen, 2010, s. 88; Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus). Parta ja viikset yhdistetään miehen ulkonäköön, kun taas naisen vaatteeksi mielletään usein hame (Tainio ym., 2010, s. 17). Naisellisen pukeutumisen, koulumestyksen sekä lahjakkuuden ajatellaan olevan ristiriidassa keskenään. Tyttö ei voi pukeutua naisellisesti koulussa ja silti saada kymppejä (Tainio ym., 2010, s. 18). Myös tyttöjen haasteet matemaattisissa ja tekniikkaa vaativissa oppiaineissa sekä poikien haasteet äidinkielellä ovat kouluissa edelleen vallalla oleva yleistys (Syrjäläinen & Kujala 2010, s. 35). Tyttöjä kuvailaan yleisesti kiltteinä ja hiljaisina, kun taas poikien kuvailu kuvaa heitä reippaina ja äänekkäinä (Tainio ym., 2010, s. 17; Syrjäläinen & Kujala, 2010, s. 35). Yhdistämme muun muassa näistä kuvailuista stereotyyppioita liittyen tyttöjen ja poikien mielenkiinnon kohteisiin sekä käyttäytymiseen. Kiinnitämme myös huomiota, esiintyykö kyseisiä stereotyyppioita rikkovia kuvauksia.

Ihmisiä ei ole kuitenkaan aina jaettu miehiin ja naisiin, vaan jako on tehty ruumiinrakenteen perusteella, eli oli vahvempi (mies) ja heikompi (nainen) (Rossi, 2010, s. 24). Abrahamsin ja Ahlbrandin mukaan miehet eivät itke ja naiset ovat tunteellisia (2002, s. 18, kuten viitattu Vilkkassa, 2010, s. 111). Naisiin liitetyn feminiinisuuden piirteisiin liitetään vallan puute,

tunteellisuus sekä hoivaaminen (UNGEI, ei pvm.). Tutkimuksessamme olemme luoneet näistä stereotypian, että miehet ovat fyysisesti ja henkisesti vahvempia kuin naiset. Henkinen vahvuus voi ilmentyä aineistosta kerätyissä kuvauksissa esimerkiksi rohkeutena sekä tunteiden näyttämättä jättämisellä. Koulutus, jossa pyritään muuttamaan sukupuolistereotyyppioista korostaa, että jokainen ilmaisee maskuliinisuutta ja feminiinisyttä eri tavoin (UNGEI, ei pvm.). Pohdimme tämän pohjalta myös millä tavoin aineistoissa rikotaan perinteisiä sukupuolirooleja esimerkiksi, esiintyykö miehillä tunteiden ilmaisemista tai naisilla valtaa.

2.2 Representaatio, diskurssi ja sosiaalinen konstruktio

Representaatio on jonkin asian esiintymistä, ilmentymistä ja esittämistä (Hosiaislouma, 2003, s. 788). Tässä tutkimuksessa representaatio tarkoittaa sitä, miten sukupuoli ja siihen liittyvät stereotyypit ja roolit ilmenevät lastenkirjallisuuden teksteissä. Tarkemmin tarkastelemme, millaisina henkilöahmot kuvataan, minkälaisia ominaisuuksia, toimintatapoja ja rooleja heihin liitetään ja minkälaisia odotuksia heidän käyttäytymiseensä kohdistuu. Sukupuolen representaatio tutkimuksessa ei rajoitu vain yksittäisten hahmojen kuvaukseen, vaan siihen liitetään myös tarinan tapahtumat, kerronta ja vuorovaikutukset. Näin ollen sukupuolta koskevat merkitykset voivat ilmetä esimerkiksi hahmojen välisissä suhteissa, työnjaossa ja tunneilmaisussa.

Diskurssi on kirjoitetun ja puhutun kielen sekä muun vuorovaikutuksen keinoja jäsentää todellisuutta tietyn aiheen ympärille (Fairclough, 1993, s. 134). Diskurssi voidaan ymmärtää myös vakiintuneina puhe- ja keskustelutapoina, jotka ovat tyypillisiä tietyille tilanteelle (Vilka, 2005, s. 178). Diskurssi eli kielen ja vuorovaikutuksen keinot eivät pelkästään kuvaa maailmaa, vaan rakentavat sitä myös sosiaalisesti (Elder-Vass, 2012, s. 143). Tässä tutkimuksessa diskurssi ymmärretään erilaisiksi tavoiksi puhua ja kirjoittaa maailmasta, mikä samalla rakentaa ja ylläpitää käsityksiämme todellisuudesta ja tässä tapauksessa sukupuolesta ja sukupuolistereotyyppioista. Tarkastelemme diskursseja analysoimalla, millaisin kuvauksin ja kerronnallisin keinoin sukupuolta representoidaan sekä millaisia merkityksiä näiden esitystapojen kautta luodaan.

Sosiaalinen konstruktio on asia, jonka olemassaolo on riippuvainen sosiaalisesta toiminnasta ja jaetuista uskomuksista; näin ollen kulttuuri, kieli, diskurssi ja tieto ovat kaikki sosiaalisten rakenteiden aikaansaamia (Elder-Vass, 2012, s. 16; Niska ym., 2024, s. 13). Sukupuoli ja sukupuoleen liitettävät roolit ovat vahvasti sosiaalisen konstruktion tuotosta (Rossi, 2010, s. 21), sillä vallitseva näkemys maailmasta ja se, miten kommunikoimme siitä, vaikuttaa maailman

rakentumiseen (Elder-Vass, 2012, s. 4). Ihmiset pyrkivät seuraamaan käytänteitä, jotka ovat heidän käsityksissään standardoituja tapoja toimia sosiaalisessa kontekstissa, mikä johtaa erilaisten normien rakentumiseen (Elder-Vass, 2012, s. 22). Nämä toistuvat käyttäytymistavat eli normit määrittelevät, mikä on hyväksyttävää tai odotettua erilaisissa tilanteissa. Sukupuoliroolit- ja -stereotyyppiat liittyvät vahvasti valloillaan oleviin normeihin, ja täten ne voidaan nähdä osana normijärjestelmää. Normit ohjaavat usein esimerkiksi, millaista käytöstä voidaan pitää hyväksyttävänä tai odotettavana tytöille tai pojille sekä millaisia erilaisia tehtäviä ja rooleja eri sukupuolille rakennetaan yhteiskunnassa.

2.3 Lastenkirjallisuus

Erään määritelmän mukaan lastenkirjallisuus on lapsille ja nuorille kohdennettua kirjallisuutta, joka pyrkii olemaan vuorovaikutuksessa aikuisten kirjallisuuden kanssa. (Hosiaisuusluoma, 2003, s. 508). Lastenkirjallisuutta voidaan pitää myös yksinkertaistettuna versiona aikuisille suunnatusta kirjallisuudesta (Nodelman, 2010, s. 11). Lastenkirjallisuutta käsitteenä on melkein mahdotonta määritellä tarkasti, eikä se liene tarpeenkaan. Marah Gubarin (2011) mukaan, jos lastenkirjallisuus määritellään kirjallisuudeksi, jota lapset lukevat, mikä vain teksti voidaan luokitella lastenkirjallisuudeksi (s. 209). Samoin, jos vain julkaisijan lastenkirjallisuudeksi määrittelemä kirjallisuus on todella lastenkirjallisuutta, otanta jää hyvin kapeaksi (Gubar, 2011, s. 209). Lastenkirjallisuutta ei siis Gubarin mukaan tulisi pyrkiä luomaan ollenkaan omaksi kategoriakseen (2011, s. 210). Tässä tutkimuksessa tarkoitamme lastenkirjallisuudella teoksia, jotka on suunnattu ensisijaisesti lapsilukijoille ja joiden sisältö on arvioitu ikäryhmälle sopivaksi. Hyödynnämme myös instituutioiden tekemiä luokituksia, kuten esimerkiksi kirjaston määritelmiä siitä mikä on lastenkirjallisuutta.

Lastenkirjallisuuden on todistettu muovaavan lukijoidensa käsityksiä heistä itsestään ja heitä ympäröivästä maailmasta (Mallan, 2009, s. 3; McCabe ym., 2011, s. 220), ja sen sisältö, kuten esimerkiksi hahmot, juonet, kuvitukset ja kieli, muodostaa käsityksiä sukupuolesta ja sen myötä rakentavat mielikuvia ja oletuksia erilaisista sukupuoleen sidonnaisista rooleista ja toistuvuuksista (Mallan, 2009, s. 196). Sosiaalinen sukupuoli on kulttuurin luoma representaatio ja sosiaalisesti konstruoitunut, ja sen sisällyttäminen lastenkirjallisuuteen on merkittävä tekijä sukupuolikäsityksiin perustuvan sukupuolijärjestelmän rakentumisessa ja sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi ja kehittämiseksi (McCabe ym., 2011, s. 218).

Lukutaito, kielellinen kehitys ja sen myötä myös kirjallisuus ovat merkittävässä asemassa lapsen oppiessa yhteiskunnan ja kulttuurin arvoja, normeja ja käyttäytymismalleja (Casey ym.,

2021, s. 3). Lastenkirjallisuudella on siis merkittävä rooli lapsen elämässä hänen kasvaessaan osaksi omaa kulttuuriaan. Kulttuurisen merkityksen vuoksi lastenkirjallisuuden rooli yhteiskunnassa on myös merkittävä, sillä sen on määritelty antavan tietoa populaarikulttuurista ja sosialisaatiosta ja niiden kerroksellisuudesta lasten elämään liittyvien osa-alueiden kautta (McCabe ym., 2011, s. 198). Samalla McCaben ja kollegoiden mukaan lastenkirjallisuus pyrkii viestittämään valloilla olevia yhteiskunnan ideaaleja ja ohjeita (2011, s. 199). Lastenkirjallisuudella on suuri merkitys kulttuurin lisäksi myös tarkemmin koulukulttuurissa (Mallan, 2009, s. 198), ja sen myötä lastenkirjallisuuden pedagoginen merkitys on kiistämätön. Kouluissa opetettava suomen kielen oppiaine koostuu kahdesta eri teemasta ja onkin opetussuunnitelmassa määritelty äidinkieli ja kirjallisuus oppiaineeksi. Opetussuunnitelmassa (2014, s. 103, 161, 288) määritetään, että kouluissa tulee opettaa kirjallisuudesta, ja alakoulussa kirjallisuudenopetuksen pääpaino on nimenomaan lastenkirjallisuuteen ja sen eri lajeihin tutustumisessa.

Opettajilla ja esimerkiksi kirjastonhoitajilla on merkittävät taidot ja tiedot liittyen lukemiseen ja lastenkirjallisuuteen (Mallan, 2009, s. 198), ja monissa kulttuureissa lastenkirjallisuudella on merkittävä tehtävä jakaa oman kulttuurin arvoja ja perinteitä eteenpäin seuraavalle sukupolvelle (Kortenhaus & Demarest, 1993, s. 219). Tämän myötä aikuisilla, jotka suosittelevat lapsille lastenkirjallisuutta on tärkeä vastuu tunnistaa ja purkaa tekstien sisältöä, kuten sukupuolittuneita rakenteita.

2.4 Aiempaa tutkimusta

Sukupuolen ja sukupuoliroolien ilmentyminen lastenkirjallisuudessa ja esimerkiksi oppimateriaaleissa on ollut laajan akateemisen mielenkiinnon kohteena, ja aihetta on tutkittu monipuolisesti niin kansainvälisissä kuin kotimaisissakin tutkimusartikkeleissa, kirjallisuuden teoksissa ja opinnäytetöissä. Kortenhausin ja Demarestin (1993) sukupuoliroolien stereotyyppioita lasten kuvakirjoissa tarkasteleva tutkimus tuo ilmi, että sukupuolen moninaisuus ja tasa-arvoisuus lastenkirjoissa on lisääntynyt vuosikymmenten saatossa (s. 225). Edelleen kuitenkin miessukupuolta edustavat hahmot ja maskuliiniset toiminnat ovat huomattavasti enemmän esillä kuin naissukupuolta edustavat hahmot ja feminiiniset toiminnat (Casey ym., 2021, s. 3, 13, 15; Kortenhaus & Demarest, 1993, s. 226; Ullah ym., 2014, s. 6.). Hieman tuoreempaa aiheeseen liittyvää tutkimusta ovat tehneet muun muassa Casey ja kollegat (2021), jotka tutkivat mies- ja naispäähenkilöiden suhteellista osuutta 3 280 lastenkirjassa, jotka on julkaistu

viimeisen seitsemän vuosikymmenen ajalla. He yhtyivät Kortenhausin ja Demarestin (1993) tutkimuksien tuloksiin, että miespäähahmot ovat edelleen yliedustettuina, vaikka naispäähahmojen lisääntyminen on ollut tasaista. Ullah ja kollegat (2014) puolestaan ovat pyrkineet kriittisessä katsauksessaan havainnollistamaan, että tutkimukset osoittavat lastenkirjallisuuden jatkuvien sukupuolivääristymien vahvistavan vallitsevaa sukupuolijärjestelmää. Heidän katsauksensa keskeisin löydös on se, että tutkimukset osoittavat mies- ja naissukupuolien esiintyvän stereotyyppisissä rooleissa (Ullah, ym., 2014, s. 138).

Lisää tutkimusta aiheesta ovat tehneet Lewis ja kollegat (2021), jotka ovat tutkineet, mitä lastenkirjat opettavat sukupuolesta. Heidän tutkimuksensa mukaan sukupuoleen liittyvät käsitykset muovautuvat hyvin varhaisessa vaiheessa lapsuutta, ja he esittävät myös, että lapset lukevat todennäköisemmin kirjoja, joissa esiintyy heidän itse edustamaansa sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita (s. 34, 45). Pownall ja Heflick (2023) puolestaan tutkivat, heijastavatko tietyt suosiossa olevat lastenkirjat, brittiläiset *Mr. Men* ja *Little Miss* -lastenkirjasarjat (suomeksi *Herra Huiske* ja *Pikku Neiti*), sukupuolistereotyyppioita sekä suosivatko vanhemmat tyttäriilleen lukiessaan kirjoja, jotka noudattavat havaittuja kaavoja sukupuolistereotyyppioiden suhteen. Tutkimuksessa Pownall ja Heflick (2023) havaitsivat, että vanhempien uskomukset sukupuolesta kantautuvat myös lasten uskomuksiin sukupuolesta pitkälle aikuisuuteen. Lisäksi he havaitsivat, että vanhemmat valitsevat useammin vähemmän stereotyyppisiä kirjoja kuin ääristereotyyppisiä kirjoja luettavaksi tyttäriilleen (Pownall & Heflick, 2023, s. 759, 769).

Yleisesti aihetta on tutkittu hyvin laajasti, mutta voidaan todeta, että tulokset ovat vahvasti riippuvaisia tutkijoiden omasta näkemyksestä ja siitä, miten dataa on analysoitu (Kortenhaus & Demarest, 1993, s. 229). Pyrimme tuomaan uutta tietoa sukupuolen representaatiosta lastenkirjallisuudesta tutkimalla täysin suomalaisia teoksia, jotka ovat suomalaisten kirjailijoiden suomenkielisiä alkuperäisteoksia kolmelta eri vuosikymmeneltä.

3 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää, minkälaisia erilaisia kuvauksia sukupuolesta on esitetty lastenkirjallisuudessa eri vuosikymmenillä. Tutkimme myös, miten tutkimamme kuvaukset mahdollisesti eroavat toisistaan laadullisesti ja määrällisesti eri vuosikymmenillä.

Tutkimuskysymykset:

1. Minkälaisia sukupuoleen liitettäviä kuvauksia esiintyy suomalaisessa lastenkirjallisuudessa eri vuosikymmenillä?
2. Missä määrin sukupuolistereotyyppioita uusinnetaan tai rikotaan ja esiintyykö vuosikymmenten välillä eroja?
3. Millaisia mahdollisia muutoksia eri sukupuolta olevien hahmojen määrässä on havaittavissa eri vuosikymmenillä?

4 Menetelmä

4.1 Aineiston esittely

Tutkimusaineistoksi valikoitui kuusi lastenkirjaa: kaksi kirjaa jokaiselta tarkastellulta vuosikymmeneltä. Tutkimamme vuosikymmenet olivat 1980, 2000 ja 2020-luvut, ja teosten julkaisuajankohdat sijoittuivat näille vuosikymmenille. Valitsimme aineiston edustamaan kolmea ei-peräkkäistä vuosikymmentä, jotta mahdolliset muutokset sukupuolen representaatioissa ilmentäisivät selkeästi tiettyä ajanjaksoa. Kaikki teokset olivat suomalaisten kirjailijoiden suomenkielisiä alkuperäisteoksia, mikä mahdollisti kulttuurisesti ja kielellisesti yhdenmukaisen vertailun. Teokset oli kohdennettu lapsille, tarkemmin alakouluikäisille, mikä teki niistä vertailukelpoisia iän ja lukutottumusten suhteen. Sisällöllisesti teokset olivat myös vertailukelpoisia, sillä ne sisälsivät kaikki aktiivisia lapsi- ja aikuishahmoja, mikä mahdollisti sukupuolen ja sukupuolistereotyyppien analysoinnin aktiivisena toimijuutena sukupuolittuneen ulkonäön ja sukupuolittuneiden piirteiden lisäksi. Kaikki valitsemamme teokset edustivat myös kotimaista realismia, joissa esimerkiksi arki, koulumaailma, ystävyysuhteet ja harrastukset olivat keskiössä. Aineiston valitsimme Turun pääkirjaston valikoimasta ja hyödynsimme kirjaston omaa Vaski-palvelua löytääksemme lastenkirjoja jokaiselta vuosikymmeneltä.

Tarkemmin valintaperusteina käytimme seuraavia kriteerejä: Teoksen tuli olla suomalaisen kirjailijan suomenkielinen alkuperäisteos sekä kategorisoimaton, eli teoksella ei ollut selkeää kategorisoitua teemaa, kuten esimerkiksi kauhu tai eläimet. Pyrimme valitsemaan teoksia, joiden sivumäärät olivat suurin piirtein yhtä suuria vuosikymmen tasolla. Teosten tuli olla myös eri kirjailijoiden kirjoittamia, jotta saimme mahdollisimman laajan aineiston, joka ei perustu ainoastaan yhden kirjailijan näkökulmaan ja kirjoitustyyliin. Valitessamme eri kirjailijoiden teoksia, mahdollistimme jatkotutkimuksen, jossa voitaisiin esimerkiksi tutkia sukupuolen representaation mahdollisia muutoksia ajallisesti yhden tietyn kirjailijan teoksissa. Valitsimme lopulta Turun pääkirjaston tarjonnasta ensimmäiset vastaan tulleet kaikkiin kriteereihin sopivat teokset.

Emme halunneet perehtyä liikaa teosten sisältöihin valintaa tehdessämme, vaan perehtymättömyys antoi mielestämme tärkeämpää tietoa siitä, miten sukupuolta käsiteltiin lastenkirjoissa yleisellä tasolla, verrattuna siihen, jos olisimme valinneet tarkoituksella esimerkiksi yhden kirjailijan tai tiettyä aihetta käsitteleviä kirjoja. Emme myöskään pyrkineet suodattamaan

teoksia omien sukupuoleen liittyvien mielikuvien perusteella, vaan pysyimme satunnaisissa valinnoissa, jotka täyttivät valintakriteerimme.

Valittu aineisto:

Onneli, Anneli ja nukutuskello, 1984

Risto Rappääjä ja Nuudelipää, 2000

Tylsä elämäni, 2020

Salainen koiranpentu, 1988

Ella ja Paterock, 2004

Balettia, Alina!, 2020

Kuva 1 Valittu aineisto

4.1.1 Onneli ja Anneli nukutuskello (1984), Marjatta Kurenniemi

Marjatta Kurenniemen vuonna 1984 ilmestyneessä *Onneli, Anneli ja nukutuskello* 112-sivuissa teoksessa seikkailevat Onneli, Anneli ja heidän mukanaan muita Ruusukujan asukkaita. Tytöt päätyvät seikkailuun yrittäessään pelastaa Tingelstiinan ja Tangelstiinan veljen tilan purkamiselta.

4.1.2 Salainen koiranpentu (1988), Tuula Kallioniemi

Tuula Kallioniemen vuonna 1988 ilmestynyt *Salainen koiranpentu* on 95-sivuinen teos, joka kertoo alakouluikäisestä Katrista, joka haaveilee omasta koiranpennusta sekä kipuilee yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunteen kanssa. Tarinassa Katri päätyy hankkimaan salaa vanhemmiltaan koiranpennun ja joutuu piilottelemaan sitä heiltä.

4.1.3 Risto Rappääjä ja Nuudelipää (2000), Sinikka ja Tiina Nopola

Sinikka ja Tiina Nopolan vuonna 2000 ilmestynyt *Risto Rappääjä ja Nuudelipää* on 95-sivuinen teos, joka kertoo Risto Rappääjän ja hänen Rauha-tätinsä elämästä, kun samaan rappuun

muuttaa Riston ikäinen tyttö, Nelli. Risto ei aluksi usko, että tytön kanssa voisi ystäväystyä, mutta tarinan edetessä hän ja Nelli oppivat tulemaan toimeen keskenään.

4.1.4 Ella ja Paterock (2004), Timo Parvela

Timo Parvelan vuonna 2004 ilmestyneessä *Ella ja Paterock* 138-sivuisessa teoksessa seurataan Ellaa ja hänen luokkakavereitaan. Hahmot ovat toisen luokan oppilaita, ja tarinan keskiössä on Ellan kaveri Pate, jolla on vaikeuksia oppia kertotaulua. Ystävykset kehittävät suunnitelman tehdä Patesta kuuluisa, jottei hänen tarvitse opetella kertotaulua.

4.1.5 Tylsä elämäni (2020), Minna Levola

Minna Levolan vuonna 2020 ilmestyneessä *Tylsä elämäni* 171-sivuisessa teoksessa päästään mukaan 11-vuotiaan Lindan ja hänen perheensä elämään. Linda on varhaisnuoruuden kynnyksellä ja kokee erilaisuuden tunteita sekä haluaisi kovasti korvakorut niin kuin muilla hänen luokan tyttöillään jo on.

4.1.6 Balettia, Alina! (2020), Teija Huusko

Teija Huuskon vuonna 2020 ilmestynyt *Balettia, Alina!* on 159-sivuinen teos, joka kertoo 12-vuotiaasta Alinasta, joka on aina haaveillut baletin tanssimisesta. Uusi lukukausi tuo mukanaan suuria muutoksia Alinan elämään, kun hänen paras ystävänsä ei jatka enää ryhmässä, opettaja on vaihtunut ja ryhmään liittyy poika. Tarinan edetessä Alina löytää ryhmästä uusia ystäviä sekä ystäväystyy myös pojan kanssa.

4.2 Tutkimuksen toteutus

Tässä tutkimuksessa sukupuolten representaatiota lastenkirjallisuudessa 1980–2020-luvuilla tutkittiin käyttämällä monimenetelmällistä lähestymistapaa, joka oli pääasiassa kvalitatiivista eli laadullista sisällönanalyysia, mutta hyödynsi myös kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusotetta (Tashakkori, ym., 2003, s. 190, 711. 201–202). Tutkimuksen laadullinen osuus toteutettiin aineistolähtöisenä eli induktiivisena sisällönanalyysinä, joka tarkoittaa, että aineisto ei itsessään kertonut meille, kuinka sukupuolta representoidaan, vaan meidän tuli tutkijoina itse analysoida sitä (Mayring, 2022, s. 4241; Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 95). Sisällönanalyysilla pyrimme tiivistämään aineistosta poimitut aineistoyksiköt eli sukupuoleen liitettävä kuvaukset, jotta päätelmiä oli helpompi muodostaa ja niillä voitiin vastata tutkimuskysymyksiimme (Mayring, 2022, s. 4243, 4244; Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 103). Poimitut aineistoyksiköt

tuotiin kirjallisiksi havainnoiksi, jotka pelkistettiin sekä jaettiin hallittaviksi kategorioiksi analyysin helpottamiseksi (Mayring, 2022, s. 4238; Schreier, 2012, s. 5, 6).

Koska sukupuoli ja siitä muodostuneet käsitykset ovat sosiaalisesti rakentuneita, analyysi edellytti meiltä tutkijoina aktiivista tulkintaa aineiston merkityksistä (Schreier, 2012, s. 2, 21), mihin vaikutti myös omat taustamme, tietomme ja kokemuksemme. Tunnistamme, että analysoimme aineistoa ja tulkitsimme tuloksia subjektiivisesti (Schreier, 2012, s. 23), jolloin tulokset olivat siis riippuvaisia myös näkemyksistämme liittyen sukupuolikäsityksiin ja miten niitä käsitelimme. Pyrimme kuitenkin systemaattisuuteen kuvailemalla aineiston merkityksiä johdonmukaisesti (Mayring, 2022, s. 4238; Schreier, 2012, s. 1, 3). Laadullisen sisällönanalyysin tukena käytimme määrällistä tarkastelua, sillä halusimme selvittää sukupuolen representatation, kuten henkilöhahmojen ja sukupuolistereotyyppien, muutoksesta mahdollisesti havaittavia viitteitä numeraalisesti ja suhteellisten osuuksien kautta (Vilkka, 2005, s. 181). Aineistoa kuvailtiin frekvenssien ja prosentiosuuksien avulla (Tähtinen ym., 2020, s. 92), mikä mahdollisti aineiston historiallisen vertailun (Tashakkori, ym., 2003, s.704). Lopuksi pohdimme tutkimuksen tuloksia ja muodostimme johtopäätöksiä. Pyrimme myös pohtimaan tutkimuksen reliabiliteettia eli tutkimusmenetelmän luotettavuutta, johdonmukaisuutta ja toistettavuutta.

4.3 Aineiston käsittely

Kävimme ennen aineistonkeruuta yhdessä läpi, minkälaisia aineistoyksiköitä teoksista kerätään. Aineiston analyysissä keskityimme ensin aineiston eli lastenkirjojen läpilukuun, jonka aikana poimimme aineistosta sukupuoleen liittyviä ilmauksia, rooleja, kuvauksia ja toimintaa. Perustimme poiminnat teoreettisessa viitekehyksessä esitettyihin sukupuolirooleihin ja sukupuolistereotyyppioihin, mutta hyödynsimme poimintoja tehdessä myös omia ajatuksiamme ja kokemuksiamme. Sukupuolen sosiaalisesti rakennetun luonteen vuoksi on mahdotonta määrittellä tarkasti minkälaiset kuvaukset representoivat sukupuolta ja millä tavoin. Pyrimmekin aineistoyksiköitä poimiessa ottamaan sellaisia kuvauksia, jotka olivat selkeästi liitettävissä sukupuoleen.

Alla on esitetty (Taulukko 1) jokaisesta teoksesta poimittujen aineistoyksiköiden määrä. Tällaisia poimintoja olivat esimerkiksi kohdat, joissa mainittiin jonkin hahmon sukupuoli tai siihen viitattiin sukupuoleen sidonnaisella ilmaisulla, kuten nimellä. Poimintoja olivat myös kohdat, joissa hahmo teki tai ilmaisi jotain tietylle sukupuolelle tyypillistä toimintaa tai eityypillistä toimintaa. Määritimme kirjojen henkilöhahmojen sukupuolet naisiksi, miehiksi ja

neutraaleiksi eli henkilöhahmoiksi, joiden sukupuolta ei selkeästi kerrottu tai sitä ei voinut selkeästi päätellä esimerkiksi nimen perusteella.

Taulukko 1

Teosten nimet sekä teoksista löytyneiden aineistoyksiköiden määrät

Teos	Aineistoyksiköiden määrä
Onneli, Anneli ja nukutuskello	41
Salainen koiranpentu	33
Risto Rappääjä ja Nuudelipää	31
Ella ja Paterock	41
Balettia, Alina!	39
Tylsä elämäni	47

Muodostimme jokaisesta teoksesta Excel-taulukot, joihin kirjasimme kaikki aineistoyksiköt eli poimitut kuvaukset sukupuolesta ja niiden pelkistykset sekä koodaukset (taulukko 2). Pelkistimme aineistoyksiköt analyysin kannalta olennaiseen muotoon ja koodasimme aineistoista poimitut pelkistykset induktiivisesti (Mayring, 2022, s. 4241), yhdistämällä toistuvia sisältöjä ja havaintoja. Alakategorioita luodessa lähdimme pohtimaan, esiintyykö selkeästi kahta jakoa eli perinteisiä sukupuolistereotyyppioita kuvaavia kuvauksia ja perinteistä sukupuolistereotyyppiä haastavia kuvauksia ja muodostimme näin ollen ensin yläkategoriat 1 ja 2 (taulukko 3). Alakategorioiden muodostamisessa hyödynsimme tekoälyä syöttämällä pelkistetyt aineistoyksiköt ChatGPT -tekoälyohjelmalle, joka auttoi löytämään toistuvia teemoja ja luomaan raaka-version analyysikategorioista. Pyrimme hahmottelemaan minkälaisia tyyppin 1 alakategorioita ja niitä vastaavia tyyppin 2 alakategorioita esiintyi (taulukot 4 ja 5). Aineistoa koodatessamme kategorioihin muodostimme vielä lisää kategorioita, jotka toimivat koodauksessa paremmin, eli lopullisen luokittelun ja kategorioiden nimeämisen teimme tutkijoiden toimesta. Analyysin tarkoituksena oli vastata tutkimuskysymyksiimme ja täyttää tutkimuksemme tavoite, joten ala- ja yläkategoriat muodostettiin tutkimuskysymyksiä ajatellen (Mayring, 2022, s. 4242).

Taulukko 2

Esimerkki miltä näyttää muodostettu Excel-taulukko koodauksen jälkeen.

Aineistoyksikkö	Pelkistys	Alakategoria	Yläkategoria
"Virkattu päiväpeite toki oli, pitsiverhotkin, hylly täynnä barbeja."	Tytön huoneen kuvataan feminiiniseksi mielletyn esineistön kautta	1.3 Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet	1
"Tuukka sanoi pankinjohtajalle, joka on setä."	Mies toimii johtavassa roolissa	1.5 Työ ja valta miehillä	1
"Jasper on käynyt jo useamman vuoden Kansallisoopperan balettioppilaitoksessa Hki:ssä."	Poika harrastaa feminiiniseksi miellettyä lajia	2.2 Normeja rikkovat harrastukset	2

Taulukko 3

Yläkategoriat

Yläkategoria	Selite
1 = Perinteinen sukupuoli-representaatio	Perinteinen sukupuoli-representaatio viittaa kuvauksiin, joissa sukupuolta esitetään vakiintuneiden, sosiaalisesti rakennettujen, totuttujen ja usein stereotyyppisten roolien, ominaisuuksien tai toimintatapojen kautta. Näissä kuvauksissa sukupuoleen liitetyt piirteet vastaavat perinteisiä käsityksiä naisellisuudesta ja miehisyydestä (feminiinisyydestä ja maskuliinisyydestä).
2 = Sukupuolistereotyyppiä haastava representaatio	Sukupuolistereotyyppiä haastava representaatio viittaa kuvauksiin, joissa perinteisiä sukupuoli-rooleja ja -stereotyyppiä ja normeja rikotaan, kyseenalaistetaan tai moninaistetaan.

Taulukko 4

Yläkategoriaan 1 kuuluvat alakategoriat

Alakategoria	Selite
1.1 Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus	Kuvaukset, joissa hahmon ulkonäköä (esim. hiukset, vaatetus, värit, keho) kuvataan sukupuolen kautta perinteisesti feminiiniseksi tai maskuliiniseksi mielletyn tavoin.
1.2 Sukupuolittuneet harrastukset	Kuvaukset, joissa harrastukset liitetään sukupuoleen perinteisten oletusten mukaisesti
1.3 Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet	Kuvaukset, joissa leikit, lelut tai esineet ovat selkeästi sukupuolittuneita esim. värin tai käyttötarkoituksen mukaan.
1.4 Hoiva ja vastuu naisilla	Kuvaukset, joissa hoiva, kotityöt, lasten kasvatusta tai emotionaalinen vastuu liitetään ensisijaisesti naisiin tai tyttöihin.
1.5 Työ ja valta miehillä	Kuvaukset, joissa miehet tai pojat esitetään työelämässä, päätöksenteossa, johtavissa asemissa tai jonkinlaisen vallan haltijoina.

1.6 Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen	Kuvaukset, joissa tunteiden ilmaisua rajataan sukupuolen mukaan perustuen perinteisiin oletuksiin ja sosiaalisiin normeihin.
1.7 Sukupuolittuneet luonteenpiirteet	Kuvaukset, joissa tietyt persoonallisuuden piirteet liitetään sukupuoleen perinteisten oletusten mukaan.
1.8 Sukupuolittunut ilmaisu	Kielelliset tai keholliset ilmaisut, puhetavat ja nimet, joissa sukupuoli esitetään stereotyyppisenä osana hahmon identiteettiä.

Taulukko 5

Yläkategoriaan 2 kuuluvat alakategoriat

Alakategoria	Selite
2.1 Normeja rikkova ulkonäkö	Kuvaukset, joissa hahmon ulkonäkö (esim. värit, vaatteet, asusteet, hiukset, keho). poikkeaa sukupuolelle tyypillisinä pidetyistä normeista.
2.2 Normeja rikkovat harrastukset	Kuvaukset, joissa hahmo harrastaa toimintaa tai suoriutuu/ei suoriudu hyvin harrastuksessa, jota ei perinteisten oletusten mukaan liitetä hänen sukupuoleensa.
2.3 Normeja rikkovat leikit, lelut ja esineet	Kuvaukset, joissa hahmo käyttää tai leikkii sukupuolelleen perinteisten oletusten mukaan epätyypillisinä pidetyillä leluilla tai esineillä.
2.4 Hoiva ja vastuu miehillä	Kuvaukset, joissa miehet tai pojat esitetään hoivaavina, huolehtivina tai arjen vastuunkantajina.
2.5 Työ ja valta naisilla	Kuvaukset, joissa naiset tai tytöt liitetään työntekoon ja he toimivat asiantuntijoina, johtajina tai päätöksentekijöinä.
2.6 Tunteiden ilmaisun moninaisuus	Kuvaukset, joissa hahmot ilmaisevat sukupuolelle perinteisten oletusten mukaan epätyypillisiä tunteita.
2.7 Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet	Kuvaukset, joissa hahmoille annetaan luonteenpiirteitä, jotka haastavat perinteisiä sukupuolistereotypioita.
2.8 Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu	Kielelliset tai keholliset ilmaisut, puhetavat ja nimet, joissa sukupuolistereotypiaa ja perinteisiä sukupuoleen liittyviä oletuksia haastetaan.

Koodaukseen vaikuttaa aina tutkijan oma näkemys, ja minimoidaksemme koodausvirheitä, kävimme läpi toistemme koodaamat aineistoyksiköt (Mayring, 2022, s. 4246; Schreier, 2012, s. 6). Aineiston käsittelyssä johdonmukaisuus on merkittävässä osassa tutkimuksen luotettavuutta (Schreier, 2012, s. 6), joten pyrimme jokaisen teoksen kohdalla toimimaan järjestelmällisesti ja koodasimme aineistot teos kerrallaan.

Muodostimme Excelin avulla koodatuista ala- ja yläkategorioista, henkilöhahmojen määristä ja eri sukupuolten esiintyvyyksistä määrälliset sekä suhteelliset osuudet kirja- ja vuosikymmen kohtaisesti. Näin pystyimme tarkastelemaan aineistomme sukupuolen representaatiota teos- ja vuosikymmen kohtaisesti. Lopulta toimimme yhteen sekä laadulliset havainnot että määrällisten osuuksien suhteelliset havainnot, joiden pohjalta muodostimme laadulliset ja vertailevat tulokset.

5 Tulokset

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksemme tulokset. Ensin keskitymme havainnollistamaan minkälaisia sukupuoleen liitettäviä kuvauksia ja sukupuolistereotyyppioita esiintyy suomalaisessa lastenkirjallisuudessa niin kirjakohtaisesti kuin eri vuosikymmenillä. Sitten tarkastelemme, missä määrin aineistossa esiintyy perinteisiä sukupuolistereotyyppioita sisältäviä kuvauksia ja sukupuolistereotyyppioita haastavia kuvauksia sekä esiintyykö vuosikymmenien välillä eroja. Lopuksi esittelemme aineistosta kerätyjä tuloksia siitä, millaisia mahdollisia muutoksia eri sukupuolta olevien hahmojen määrässä on havaittavissa eri vuosikymmenillä.

5.1 Minkälaisia sukupuoleen liitettäviä kuvauksia esiintyy suomalaisessa lastenkirjallisuudessa eri vuosikymmenillä?

5.1.1 1980-luku

5.1.1.1 *Salainen koiranpentu*

Aineistossa esiintyy runsaasti yläkategoriaan 1 eli perinteiseen sukupuolirepresentaatioon kuuluvia kuvauksia, joista erityisesti korostuu alakategoria 1.4 (Hoiva ja vastuu naisilla). Naiset liitetään usein ruoanlaittoon ja lapsista huolehtimiseen, kuten esimerkiksi ”Valepukkien äidit leipovat välipalaksi korvapuusteja ja keittävät kuumaa kaakaota” ja ” – – ne kun ovat aina kotona pikkusiskoja ja -veljiä hoitamassa”.

Seuraavaksi eniten aineistossa esiintyy alakategoriat 1.3 (Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet), 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen) ja 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet). Tyttöihin ja naisiin liitetään feminiiniseksi miellettyjä esineitä ja leluja kuten ”pitsiverhot”, ”hylly täynnä barbeja” ja ”kukallista lahjapaperia”. Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen näkyy aineistossa esimerkiksi teoksen päähenkilön Katrin ilmaistessa suruaan itkemällä. Alakategoria 1.7 eli sukupuolittuneet luonteenpiirteet ilmenevät aineistossa kuvailtaessa poikien toimintaa: ”Pojat olivat alkaneet suunnitella ansaa” ja ”Siellä oli poikiakin. Ne sieppasivat tyttöjen pipoja.” Alakategoriat 1.1 (Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus), 1.2 (Sukupuolittuneet harrastukset) ja 1.5 (Työ ja valta miehillä) esiintyvät tekstissä muutamissa kohdissa. Sukupuolittunut ulkonäkö esiintyy lähinnä kuvauksissa, joissa henkilöahmot pukeutuvat sukupuolelleen tyypillisiin vaatteisiin ja väreihin. Harrastuksia koskevissa kuvauksissa esiin nousee baletti ja ratsastus, jotka esitetään osana tyttöjen kiinnostuksen kohteita. Miehet puolestaan kuvataan ensisijaisesti työnteon kautta, kuten kuvauksessa ” – – isä oli poissa vain,

koska sen oli pakko käydä matkatöissä – –”, jossa isän poissaolo arjesta selitetään työmatkalla. Alakategoriaa 1.8 (Sukupuolittunut ilmaisu) ei esiinny aineistossa ollenkaan.

Yläkategoriaan 2 eli sukupuolistereotyyppioita haastavaan representaatioon kuuluvia kuvauksia esiintyy teoksessa vain vähän. Alakategoriaa 2.7 (Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet) esiintyy jonkin verran, kun taas alakategoriat, 2.5 (Työ ja valta naisilla) ja 2.6 (Tunteiden ilmaisun moninaisuus) esiintyvät vain yksittäisissä kohdissa. Normeja rikkovia sukupuolittuneita luonteenpiirteitä kuvataan esimerkiksi ” – – ja tunsin itsensä pahaksi ja vilpilleksi tytöksi”. Samaan aikaan edellä mainittu kuvaus ilmentää myös alakategoriaa 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen), sillä tytön kuvataan kuitenkin ilmaisevan tunteita avoimesti. Alakategoriat 2.5 (Työ ja valta naisilla) ja 2.6 (Tunteiden ilmaisun moninaisuus) näkyvät yksittäisissä kohdissa esimerkiksi naishahmon ammatin ja tytön aggressiivisen käytöksen kautta. Alakategorioita 2.1 (Normeja rikkova ulkonäkö), 2.2 (Normeja rikkovat harrastukset), 2.3 (Normeja rikkovat leikit, lelut ja esineet), 2.4 (Hoiva ja vastuu miehillä) ja 2.8 (Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu) ei esiinny aineistossa lainkaan.

5.1.1.2 Onneli, Anneli ja nukutuskello

Aineistossa esiintyy enemmän yläkategoriaan 1 eli perinteiseen sukupuolen representaatioon kuuluvia kuvauksia kuin yläkategoriaan 2 eli sukupuolistereotyyppioita haastavaan representaatioon kuuluvia kuvauksia. Yläkategoriaan 1 kuuluvista alakategorioista esiintyy eniten kategorioita 1.5 (Työ ja valta miehillä) ja 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen). Miehet yhdistetään siis stereotyyppisesti työ- sekä valta-asemaan, kuten kohdissa ”Mutta tämän talon rakensi meidän isoisämme – –” ja ”Kalle Viksari, niin hieno herra, niin sulava käytös, niin nerokas keksijä”. Tunteiden sukupuolittuneen stereotypian mukaan naiset näyttävät sekä kertovat tunteensa herkästi toisin kuin miehet, kuten kohdissa ” – – siihen aikaan kun asuin yksin ja pelkäsin rosvoja – –” ja ”Herra Vaaksheimo koetti miehekkääseen tapaansa peittää huolestuneisuutensa”.

Yläkategoriasta 1 korostuu seuraavaksi alakategoriat 1.2 (Sukupuolittuneet harrastukset) ja 1.3 (Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet). Naisten harrastuksena pidetään usein kutomista ”Ihan kuin mummoni kutomat – –”. Tytöille mielletään usein prinsessaleikit ”Minä olin olevani prinsessa” ja pojille puolestaan aseet ”Lupasin tehdä jousipyssyt pojille” sekä menevämmät leikit ”Se oli villin lännen unta”.

Alakategoriaa 1.1 (Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus) esiintyy muutamia kertoja kuten ”hieno rouva”. Myös alakategoriaa 1.4 (Hoiva ja vastuu naisilla) esiintyy muutamia kertoja, joissa naiset kuvataan usein hoivaavina ja muista välittävinä kuten ”voi veli parkaa, Tangelstiina vaikeroi”. Alakategoriaa 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet) esiintyy pari kertaa ja alakategoriaa 1.8 (Sukupuolittunut ilmaisu) ei kertaakaan.

Yläkategoriaan 2 eli sukupuolistereotyyppioita haastavan representaatioon kuuluvia kuvauksia on selkeästi enemmän kuin saman vuosikymmenen toisessa kirjassa *Salainen koiranpentu*. Kuitenkin yläkategoriaa 2 esiintyy huomattavasti yläkategoriaa 1 vähemmän. Alakategoriaa 2.6 (Tunteiden ilmaisun moninaisuus) ilmenee kaikista eniten. Aineistossa ilmenee siis sukupuolistereotyyppiaa rikkovia käsityksiä siitä, että miehet eivät näytä tunteitaan ja naiset ovat aina herkkiä. Tällaisia kohtia ovat esimerkiksi ” – – hän [Oskari] sanoi hellästi ja kyyneleet valui- vat pitkin hänen poskiaan” ja ”Rouva Ruusupuu katsoi häntä ankarasti, mutta sitten hänen silmiinsä tuli lempeä katse”.

Alakategorioita 2.2 (Normeja rikkovat harrastukset), 2.4 (Hoiva ja vastuu miehillä) ja 2.7 (Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet) ilmenee yhteensä muutamia kertoja. Tanssia pidetään yleensä tyttöjen ja naisten harrastuksena, mutta myös miehet tanssivat ”Annelin professori-isä valssasi vaimonsa kanssa – –”. Hoiva ja vastuu miehillä esiintyy aineis- tossa mieshahmon huolehtiessa lähimmäisistään. Stereotyyppia pojista vilheinä rikkoutuu esi- merkissä ”Poika oli kiltti ja hyvä käytöksinen – –”.

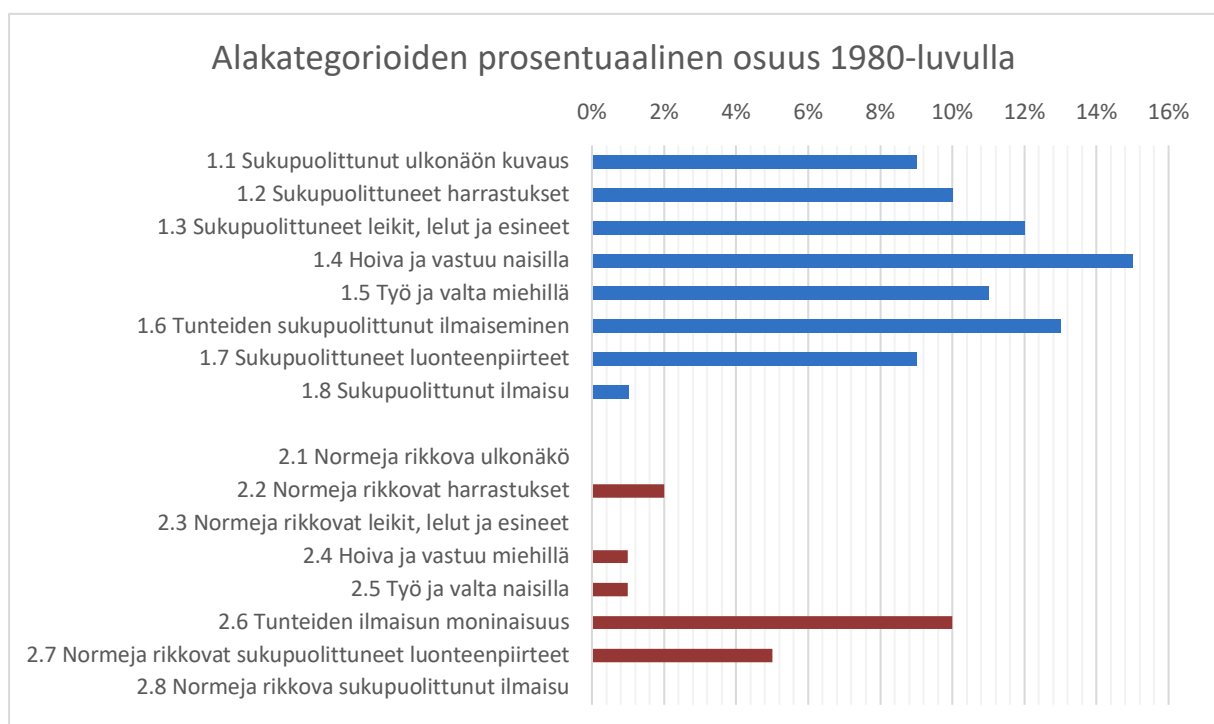
Alakategorioita 2.1 (Normeja rikkova ulkonäkö), 2.3 (Normeja rikkovat leikit, lelut ja esi- neet), 2.5 (Työ ja valta naisilla) ja 2.8 (Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu) ei esiinny kirjassa kertaakaan. Sukupuolistereotyyppiaa haastavat kuvaukset ovat siis lähinnä tunteiden il- maisun moninaisuutta.

5.1.1.3 Yhteenveto

1980-luvuilla ilmestyneissä teoksissa 80 % kuvauksista kuuluu yläkategoriaan 1 eli perinteiseen sukupuolen representaatioon. Kuvauksista vain 20 % edustavat yläkategoriaa 2 eli suku- puolistereotyyppiaa haastavaa representaatiota. Kaaviosta 1 nähdään, että eniten esiintyy alaka- tategoriaa 1.4 (Hoiva ja vastuu naisilla). Myös alakategoriat 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut il- maisu), 1.3 (Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet), 1.5 (Työ ja valta miehillä) ja 1.2 (Suku- puolittuneet harrastukset), esiintyvät kohtalaisesti. Useita alakategorioita ei esiinny lainkaan

tai niiden osuus kuvauksista on alle 10 %. Eniten yläkategoriaan 2 kuuluvista alakategorioista esiintyy 2.6 (Tunteiden ilmaisun moninaisuus).

Vaikka teokset ovat samalta vuosikymmeneltä, niidenkin välillä on eroja yläkategorioiden 1 ja 2 eli perinteisen ja haastavan representaation esiintyvyydessä. *Salainen koiranpentu* -teoksessa vain 11 % kuvauksista kuului sukupuolistereotyyppioita haastavaan representaatioon, kun taas *Onneli, Anneli ja nukutuskello* -teoksessa samaan yläkategoriaan 2 kuuluvien kuvauksien osuus oli 27 %. *Salainen koiranpentu* -teos siis ilmentää perinteistä sukupuolen representaatiota enemmän kuin *Onneli, Anneli ja nukutuskello* -teos.

Kaavio 1

Alakategorioiden prosentuaalinen osuus 1980-luvun kirjoissa

5.1.2 2000-luku

5.1.2.1 Risto Räppääjä ja Nuudelipää

Aineistossa esiintyy enemmän yläkategoriaan 1 kuuluvia kuvauksia eli perinteistä sukupuolen representaatiota kuin yläkategoriaan 2 kuuluvia kuvauksia. Yläkategorian 1 alakategorioista esiintyy eniten kategorioita 1.4 (Hoiva ja vastuu naisilla), 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen) ja 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet). Hoiva ja vastuu naisilla esiintyy

esimerkiksi keittiössä olemisena kuten ”Rauha oli vatkannut pannukakkutaikinaa – –” sekä siivoamisena ”Rauha ryhtyi piiskaamaan mattoa” ja ”Minä [Nelli] lakaisen vielä eteisen”. Naiset näyttävät tunteitaan esimerkiksi kohdissa ” Nelliä itketti” ja ”Rauha punastui”. Naista ja tyttöä kuvaillaan pelokkaana ”Tätisi ei uskalla tulla alas” ja ”Risto tule auttamaan! Nelli parkaisi”, kun taas poikaa kuvaillaan rohkeana ”Minä kiipeän puuhun – –”.

Seuraavaksi eniten esiintyy alakategoriaa 1.1 (Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus), ja ulkonäköä kuvataan sukupuolittuneesti muun muassa vaatteiden avulla. Pojasta ”muumipaita” ei ole tarpeeksi poikamainen vaan hän haluaa sen sijaan poikamaisen ”Batman paidan”. Alakategoria 1.2 (Sukupuolittuneet harrastukset) ilmenee aineistossa kerran Riston rummuttaessa ”Hän hakkasi vuoroin kirjakasoja, vuoroin sohvalta ottamiaan tyynyjä”. Alakategorioita 1.5 (Työ ja valta miehillä) ja 1.8 (Sukupuolittunut ilmaisu) ei ilmennyt kertaakaan.

Yläkategoriaan 2 eli sukupuolistereotyyppioita haastavan representaatioon kuuluvia kuvauksia esiintyy vähemmän kuin yläkategoriaan 1 kuuluvia kuvauksia. Sekä alakategoriaa 2.6 (Tunteiden ilmaisun moninaisuus) että alakategoriaa 2.7 (Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet) esiintyy molempia muutamissa kuvauksissa. Tunteiden moninaisuuden ilmaisussa on jokaisessa esimerkissä poika, jonka tunteiden näyttäminen rikkoo stereotypiaa. Esimerkkeinä ovat kohdat ”Risto punastui” ja ” – – Risto ajatteli ja ryntäsi eteiseen halaamaan puhelimesta puhuvaa Rauhaa”. Normeja rikkovat luonteenpiirteet keskittyivät niin naisiin kuin miehiin. Ensimmäisessä esimerkissä, jossa miestä kuvaillaan ”voimakkaaksi” ja ”herkäksi” ilmenee alakategorian 2.7 (Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet) lisäksi myös alakategoriaa 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet). Naista kuvaillaan sen sijaan ”pontevaksi”, mikä rikkoo normia.

Alakategorioita 2.1 (Normeja rikkova ulkonäkö), 2.2 (Normeja rikkovat harrastukset), 2.3 (Normeja rikkovat leikit, lelut ja esineet) ja 2.4 (Hoiva ja vastuu miehillä) ilmenee jokaista vain yksittäisiä kertoja. Pojan päällä on ”röyhelöitä”, mikä on normeja rikkova ulkonäkö. Myös pojat voivat olla harrastaa jotakin luovaa ja esimerkiksi askarella ”Risto haki askartelusakset – –”. Koneiden käyttäminen ei ole ainoastaan kuvattu poikien taidoksi, myös tytöt osaavat käyttää laitteita ”Se osaa käyttää koneita, Risto ajatteli”. Pojatkin osallistuvat osaltaan kodin hoitoon ja auttavat ”Risto alkoi piiskata mattoa rivakasti”. Alakategorioita 2.5 (Työ ja valta naisilla) ja 2.8 (Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu) ei ilmene lainkaan.

5.1.2.2 *Ella ja Paterock*

Aineistossa esiintyy lähes saman verran yläkategoriaan 1 eli perinteiseen ja yläkategoriaan 2 eli haastavaan representaatioon kuuluvia kuvauksia. Yläkategoriaan 1 kuuluvia kuvauksia esiintyy hieman enemmän ja eniten korostuu alakategorian 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet) kuvaukset. Hahmoja kuvaillaan usein sukupuolittuneiden luonteenpiirteiden kautta, esimerkiksi ” – – ehdotti Hanna, joka on aina niin järkevä” sekä ” Tiina on joskus niin viaton”.

Seuraavaksi eniten yläkategoriaan 1 kuuluvia kuvauksia liitetään alakategorioihin 1.5 (Työ ja valta miehillä) ja 1.1 (Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus). Miehet liitetään usein valtaan ja virkoihin, joissa heillä on valtaa, ja näitä kuvauksia ovat esimerkiksi ”synnynnäinen manageri” ja ” – – Tuukka sanoi pankinjohtajalle, joka on setä”. Miehiin liitetty työ ja valta näkyy myös Paten saamassa kuuluisuudessa ja ihailussa, jotka kuvataan tarinassa usein. Sukupuolittunut ulkonäön kuvailu näkyy usein adjektiiveissa, joilla hahmoja kuvaillaan, kuten esimerkiksi ”parrakas” ja ”roteva”. Lisäksi hahmojen fyysisiä piirteitä ja vaateista kuvaillaan usein yksityiskohtaisesti, kuten esimerkiksi ”Elviiralla oli isot tissit, Patella ei ollut tissejä ollenkaan” ja ”Elviira astui näyttämölle. Hänellä oli pitkät mustat hiukset, hänellä oli aurinkolasit, hänellä oli tosi tyylikäs rimsumekko”.

Alakategorioita 1.2 (Sukupuolittuneet harrastukset), 1.4 (Hoiva ja vastuu naisilla) ja 1.8 (Sukupuolittunut ilmaisu) esiintyy lähinnä yksittäisissä kohdissa. Esimerkiksi sukupuolittuneet harrastukset näkyvät kalastamisena, hoiva ja vastuu naisilla näkyy naishahmon leipoessa pulaa ja sukupuolittunut ilmaisu lauluääntä kuvailtaessa. Alakategoriaa 1.3 (Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet) ja 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen) ei esiinny aineistossa lainkaan.

Aineistossa esiintyy muihin aineistoihin verratessa suhteellisesti eniten yläkategoriaan 2 eli haastavaan representaatioon kuuluvia kuvauksia, joista eniten korostuu alakategoria 2.7 (Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet). Normeja rikkovia sukupuolittuneita luonteenpiirteitä kuvaillaan esimerkiksi ”Opettaja oli tavattoman luova, mutta hänen vaimonsa ei selvästikään ymmärtänyt sitä” sekä ”Te tiedätte, että minä olen kiltti ihminen. Varmasti liiankin kiltti, sillä minä olen rauhan mies”.

Seuraavaksi eniten aineistossa esiintyy alakategorioita 2.5 (Työ ja valta naisilla) ja 2.8 (Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu). Työ ja valta naisilla näkyy aineistossa esimerkiksi

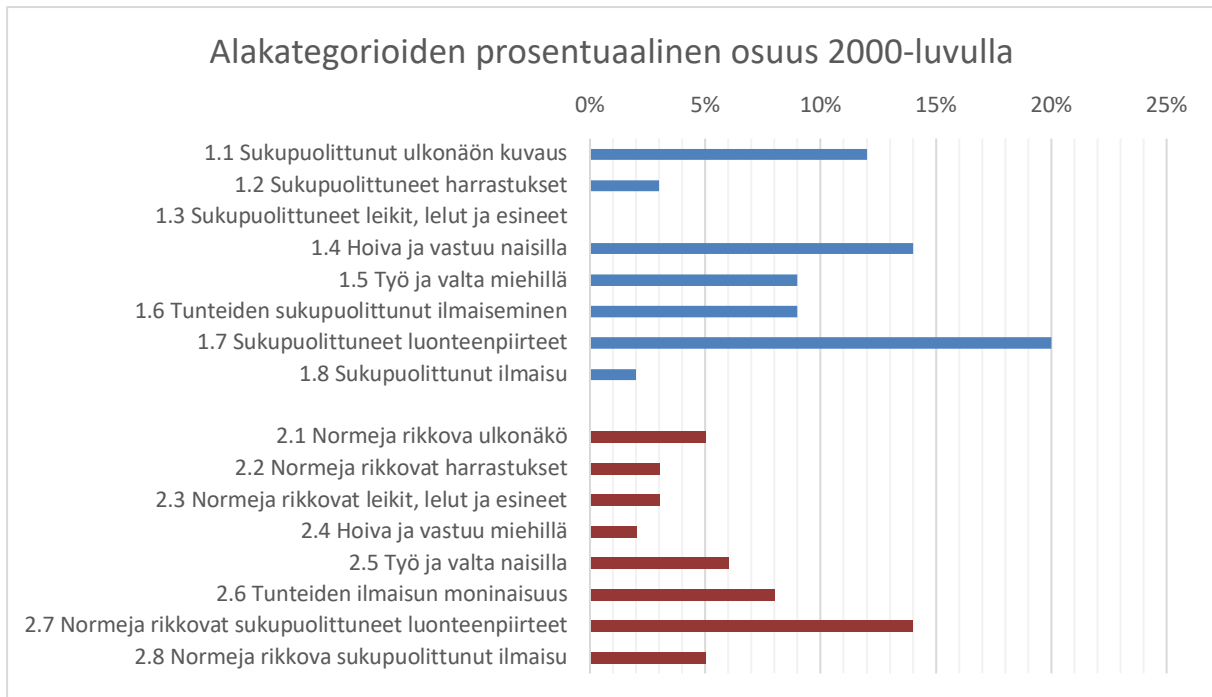
opettajan vaimon roolissa, sillä hänet näytetään päättäväisenä ja ohjaavana hahmona. Lisäksi tarinassa esitellään naishahmoja, joilla on selkeä valtaa sisältävä virka ja heidät liitetään rahan käyttöön. Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu näkyy puolestaan hahmojen ääntä tai nimiä kuvailtaessa, kuten esimerkiksi ” – – kysyi Parrakas. Hänen äänensä oli omituisen ki-meä.” sekä ”Minun isäni on Pate ja isoäiti myös, tiesi Pate”.

Alakategorioita 2.1 (Normeja rikkova ulkonäkö), 2.2 (Normeja rikkovat harrastukset), 2.3 (Normeja rikkovat leikit, lelut ja esineet) ja 2.6 (Tunteiden ilmaisun moninaisuus) esiintyy aineistossa jonkin verran lähinnä yksittäisissä kohdissa. Normeja rikkovaa ulkonäköä kuvailaan lähinnä Paten pukeutuessa feminiinisiksi miellettyihin asusteisiin. Normeja rikkovat harrastukset näyttäytyvät puolestaan mieshahmon tanssiharrastuksen kautta. Esimerkki normeja rikkovista leikeistä, leluista ja esineistä on ”Turvamies empi hetken ja antoi sitten kiltisti opettajalle johdon, jonka päässä roikkui tosi söpö vaaleanpunainen puhelin”. Alakategoriaan 2.4 (Hoiva ja vastuu miehillä) liitettäviä kuvauksia ei esiinny aineistossa lainkaan.

5.1.2.3 Yhteenveto

2000-luvuilla ilmestyneissä teoksissa 61 % kuvauksista kuuluu yläkategoriaan 1 eli perinteiseen sukupuolen representaatioon ja 39 % kuvauksista yläkategoriaan 2 eli sukupuolistereotyyppioita haastavaan representaatioon. Kaaviosta 2 nähdään, että alakategoriaa 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet) esiintyy eniten. Seuraavaksi eniten esiintyy alakategorioita 1.4 (Hoiva ja vastuu naisilla) ja 2.7 (Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet). Viimeinen selkeästi erottuva alakategoria on 1.1 (Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus) ja loppujen alakategorioiden osuus jää alle 10 %.

Teosten väliset erot yläkategorioiden esiintyvyydessä eivät ole niin suuria kuin 1980-lukujen teoksissa. *Risto Rämpääjä ja Nuudelipää* -teoksessa esiintyy 31 % haastavaa representaatiota, kun taas *Ella ja Paterock* -teoksessa esiintyvyys on jopa 45 %, joka on suurin kaikista teoksista.

Kaavio 2

Alakategorioiden prosentuaalinen osuus 2000-luvun kirjoissa

5.1.3 2020-luku

5.1.3.1 *Balettia, Alina!*

Teoksessa esiintyy enemmän yläkategoriaan 1 eli perinteiseen sukupuolen representaatioon kuuluvia kuvauksia ja niistä eniten alakategorioihin 1.1 (Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus) ja 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen) luokiteltuja kuvauksia. Pojan ulkonäköä kuvailaan stereotyyppisen maskuliiniseksi ”Hän oli pitkä ja urheilullisen näköinen”. Tyttöjen ulkonäössä kiinnitetään huomiota hiusten kuvailuun ” – vapautti pitkät hiuksensa valloilleen tiukan nutturan puristuksesta”, ”Aurora puolestaan keskittyi liikaa hiustensa korjaamiseen – ” ja ” – punertavahiuksinen tyttö – ”. Hiuksia pidetään siis tytöillä tärkeänä osana ulkonäköä. Aineistossa tyttö kuvailaan usein tunteelliseksi kuten kohdissa ”Silmäkulmaan puski kuitenkin kyyneliä” ja ” – kyyneleet valuivat entistä vuolaampina, niin liikuttunut hän oli Kirsin sanoista”. Myös toisenlaisia tunteita kuvailtiin ” – Ronja irvisti hänelle – ” ja ” – sai osakseen pahansuopia katseita [naisopettajilta]”.

Seuraavaksi eniten löytyy alakategoriaan 1.2 (Sukupuolittuneet harrastukset) soveltuvia kuvauksia. Harrastukset on yleisesti mielletty niin, että esimerkiksi baletti on tyttöjen harrastus ”Ballerinan ammatti oli ollut Alinan unelma pienestä pitäen”. Ja poikien pitäisi valita

poikamaisia harrastuksia kuten esimerkissä ”No se sellanen vähän äijä. Ois pitänyt harrastaa jääkiekkoa tai jotain sellasta”.

Alakategoriaan 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet) löytyy muutamia kuvauksia. Tyttöjen kuvailu on rohkeuden puutteen kuvaamista, mutta myös heidän luonteensa kuvailua positiivisesti kuten kohdissa ”Iisa heidän vieressään oli puolestaan luokan päivänsäde”, ”Kirsi oli jotenkin hienostunut, mutta samalla tomera ja touhukas” ja ”He olivat tunnollisia kymppin oppilaita, jotka halusivat tehdä kaiken täydellisesti”. Viimeisessä tytöt liitetään hyvään koulumenestykseen, joka on stereotyyppinen oletus tyttöjen koulunkäynnistä. Poikaa ja hänen käytöstään kuvaillaan ”herrasmiesmäiseksi”.

Alakategorioista 1.4 (Hoiva ja vastuu naisilla), 1.5 (Työ ja valta miehillä) ja 1.8 (Sukupuolittunut ilmaisu) löytyy jokaisesta yksittäisiä kuvauksia. Nainen kuvataan stereotyyppisesti pitämässä huolta kodista ja muista ”Äiti katosi keittiöhommiin”. Pojan valta-asema kuvaillaan sillä, että hän haluaa olla huomion keskipisteenä ja esitellä taitonsa ”Julle oli esitelty kaikki osaamansa temput – –”. Sukupuolittunut ilmaisu tulee ilmi niin, että poika ei halua tuoda itsestään julki muuta kuin stereotyyppisen harrastuksensa ”Ei yhtään balettikuvaa, mutta sen sijaan muutama hieno kuva Jasperista skeittilaudan päällä”. Alakategoriaan 1.3 (Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet) ei löydy yhtään liitettävää kuvausta.

Yläkategoriaan 2 eli sukupuolistereotypioita haastavaa representaatioon kuuluvia kuvauksia ilmenee noin kolmasosa verrattuna yläkategoriaan 1 eli perinteiseen representaatioon kuuluviin kuvauksiin. Eniten ilmenee alakategoriaan 2.7 (Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet) liitettäviä kuvauksia kuten ”Balettianssijoiden pitäisi olla rohkeita esiintyjiä” ja ”Alina oli ihastuksissaan pojan nöyrästä käytöksestä”. Yleistetään, että balettianssijoiden tulisi olla rohkeita, ja koska usein balettianssijat ovat naisia, niin naisten tulisi siis olla rohkeita, mikä rikkoo stereotypiaa. Poikaa kuvaillaan ”nöyräksi”, mikä on vastoin oletusta, että miehet haluavat olla keskipisteenä ja aina oikeassa. Pojan koulunkäyntiä kuvaillaan seuraavasti ”Jasper vaikutti fiksulta ja näytti suoriutuvan läksyistään aina ennätysajassa”. Vastoin käsityksiä poika selviytyy hyvin opinnoistaan.

Seuraavaksi eniten löytyy alakategorioihin 2.2 (Normeja rikkovat harrastukset) ja 2.1 (Normeja rikkova ulkonäkö) liitettäviä kuvauksia. Koko kirjan ajan poika on balettitunneilla mukana ja hän nauttii sen harrastamisesta ”Jasper on käynyt jo useamman vuoden Kansallisoopperan balettioppilaitoksessa Hki:ssä”. Tytöt kuvataan myös urheilullisiksi kuten kohdassa ”Ponnistusvoima ja ketteryys olivat muutenkin hänen vahvuuksiaan” ja tytöt voivat harrastaa

myös maskuliiniseksi miellettyä laji ”Hän oli kesällä pelannut paljon jalkapalloa –”. Aineistossa tuodaan ilmi, kuinka tytöt eivät ole kaikki samasta muotista valettuja ”Joukossa oli erikokoisia ja erinäköisiä tyttöjä”. Alakategoriaa 2.8 (Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu) ja 2.6 (Tunteiden ilmaisun moninaisuus) esiintyy kerran. Yleensä tyttöjä kuvaillaan kilteiksi ja kuten aikaisemmin tuli ilmi niin ”päivänsäteeksi”, kuitenkin yhdessä kohdassa erästä tyttöä kuvaillaan ”hieman pelottavaksi” sekä kuvaillaan kuinka tytöt näyttävät muitakin tunteita kuin vain iloa ”Kiukun kyyneleet kohosivat Alinan silmiin”. Alakategorioihin 2.3 (Normeja rikkovat leikit, lelut ja esineet), 2.4 (Hoiva ja vastuu miehillä) ja 2.5 (Työ ja valta naisilla) kuuluvia kuvauksia ei ilmene teoksessa yhtään.

5.1.3.2 *Tylsä elämäni*

Teoksessa esiintyy enemmän yläkategoriaan 1 eli perinteiseen sukupuolen representaatioon kuuluvia kuvauksia. Selkeästi eniten teoksessa korostuu alakategoriaan 1.1 (Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus) kuuluvat kuvaukset. Esimerkiksi hahmojen fyysisiä piirteitä, ulkonäköä ja vaatetusta kuvaillaan yksityiskohtaisesti, kuten esimerkiksi kuvauksissa ”Linnealla on päihinänruskea, lähes peppuun asti ulottuva paksu tukka”, ”Isä vaan seisoi paikallaan, rapsutti partaansa ja tuijotti liesituuletinta” ja ”Emmis seisoi mun edessä. Sillä oli uusi, violetinen takki päällä”.

Seuraavaksi eniten yläkategoriaan 1 kuuluvia kuvauksia liitetään alakategoriaan 1.4 (Hoiva ja vastuu naisilla). Naisten hoiva ja vastuu näkyy usein muun muassa tarinan päähenkilön äidin roolissa, sillä hänet liitetään usein kotitöihin ja kasvatukselliseen vastuuseen, kuten esimerkiksi ”Lopulta äidiltä menee hermo ja se komentaa kaikkein kovimmalla äänellä muita olemaan hiljaa” ja ”Äiti tuli kotiin kaupakassi kädessä”.

Alakategorioita 1.2 (Sukupuolittuneet harrastukset), 1.3 (Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet), 1.5 (Työ ja valta miehillä), 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen), 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet) ja 1.8 (Sukupuolittunut ilmaisu) esiintyy kaikkia suhteellisen saman verran. Sukupuolittuneita harrastuksia kuvataan esimerkiksi ”Mun harrastukset on cheerleading (jossa en ole kauhean hyvä) ja tubettajien seuraaminen (siinä ei voi olla kauhean huono), tykkään myös piirtää ja olla omissa oloissani” ja ”Kasper ei ole mitään proffatyyppiä vaan futisporukkaa, ja se haluaa Ronaldoksi Ronaldon paikalle”. Sukupuolittuneet leikit, lelut ja esineet ilmentyvät esimerkiksi tyttöjen leikkiessä barbeilla ja tytön huonetta kuvailtaessa ”vaaleanpunaiseksi hattaraluomukseksi”. Työ ja valta miehillä esiintyy yksittäisessä kohdassa, jossa mies kuvataan passiivisena osallistujana kotitöiden suhteen. Sukupuolittuneita

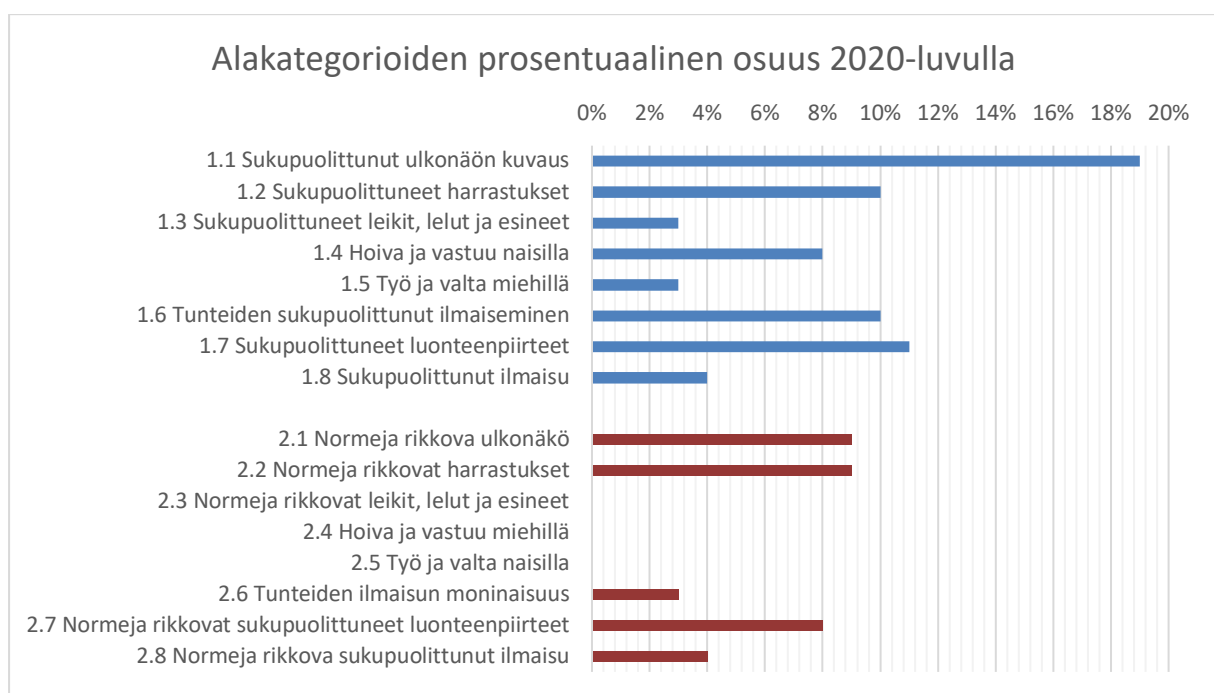
luonteenpiireitä kuvataan esimerkiksi ”Kasperini nimittäin on kaikkea muuta kuin huolellinen”. Yleisesti teoksen mies- ja poikahamoja kuvaillaankin passiivisuuden, aggressiivisuuden ja huolimattomuuden kautta.

Yläkategoriaan 2 eli sukupuolistereotyyppioita haastavaan representaatioon kuuluvista alakategorioista 2.2 (Normeja rikkovat harrastukset) esiintyy aineistossa eniten. Normeja rikkovat harrastukset tulee ilmi esimerkiksi tyttöhahmon suoriutuessa mielestään huonosti feminiinisesti mielletyssä taidossa, eli käsitöissä. Lisäksi tarinassa esiintyvän päähahmon isä eli mieshahmo ei pidä urheilun seuraamisesta, joka on perinteisesti maskuliiniseksi mielletty harrastus ja vapaa-ajan aktiviteetti.

Seuraavaksi eniten esiintyy alakategorioita 2.1 (Normeja rikkova ulkonäkö), 2.6 (Tunteiden ilmaisun moninaisuus), 2.7 (Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet) ja 2.8 (Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu). Normeja rikkova ulkonäkö esiintyy tarinassa usein sukupuolelle epätyypillisinä värivalintoina tai fyysisen ulkonäön kuvauksina esimerkiksi ”Painoin pään alas ja katselin sukkiani. Nyt vasta huomasin niiden olevan eri paria, oikeassa jalassa oli turkoosi ja vasemmassa tummansininen” ja ” – – istuin ikkunan vieressä ja katselin kuinka lastenvaunujen kanssa kulkeva äiti, jonka hiukset oli sekaisessa pörrössä ja likaisen näköiset, ei tajunnut painaa oven avausnappia”. Tunteiden ilmaisun moninaisuus puolestaan näyttäytyy usein kuvailtaessa hahmon tunteita tai tunteiden näyttämistä sukupuolelle epätyypillisinä, kuten esimerkiksi ”Lopulta Jooa, joka on kaikissa aineissa superhyvä ja itkee jos ei saa kokeista täysiä pisteitä – –”. Normeja rikkovat sukupuolittuneet luonteenpiirteet esiintyvät yksittäisissä kohdissa, joissa tyttöjä kuvaillaan heidän sukupuolellensa epätyypillisten luonteiden kautta esimerkiksi rohkeus, ja kilpailuhenkisyys. Lisäksi tyttöhahmo kuvailee itseään ei-iloisesti hymyilevänä, mikä hänen mukaansa ei ole tytöille sovelias piirre, sillä tyttöjen odotetaan hymyilevän iloisesti. Normeja rikkova sukupuolittunut ilmaisu esiintyy aineistossa sukupuolineutraalina nimenä: Juuka, josta ei voi tehdä selkeää päätelmää hahmon sukupuolesta. Lisäksi aineistossa esiintyy selkeästi sukupuolineutraaliuteen viittaava hahmon ilmaisema lausahdus: ”Kasperin ryhmä oli ottanut tehtävän vitsinä ja esitteli ekstravenyviä henkseleitä jokamiehen ja -naisen käyttöön.” Alakategorioita 2.3 (Normeja rikkovat leikit, lelut ja esineet), 2.4 (Hoiva ja vastuu miehillä) ja 2.5 (Työ ja valta naisilla) ei esiinny aineistossa lainkaan.

5.1.3.3 Yhteenveto

2020-luvuilla ilmestyneissä teoksissa kuvauksista 67 % kuuluu yläkategoriaan 1 eli ne kuvaavat perinteistä sukupuolen representaatiota ja 33 % yläkategoriaan 2 eli ne kuvaavat sukupuolistereotyyppien haastamista. Kaaviosta 3 nähdään, että eniten esiintyy kuvauksia, jotka kuuluvat alakategoriaan 1.1 (Sukupuolittunut ulkonäön kuvaus). Seuraavaksi eniten esiintyy alakategoriaa 1.7 (Sukupuolittuneet luonteenpiirteet), 1.2 (Sukupuolittuneet harrastukset) ja 1.6 (Tunteiden sukupuolittunut ilmaiseminen). Yläkategoriaan 2 kuuluvia alakategorioita 2.1 (Normeja rikkova ulkonäkö) ja 2.2 (Normeja rikkovat harrastukset) esiintyy molempia saman verran. Muihin alakategorioihin kuuluvia kuvauksia oli alle 9 % tai ei ollenkaan.

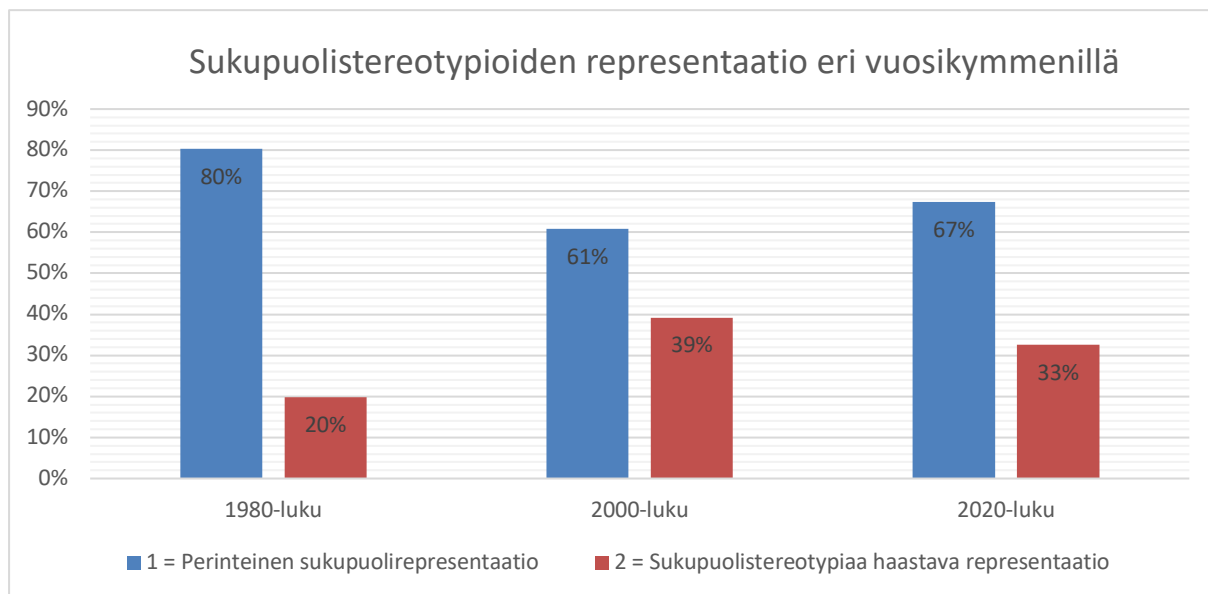

Kaavio 3

Alakategorioiden prosentuaalinen osuus 2020-luvun kirjoissa

5.2 Missä määrin sukupuolistereotyyppioita uusinnetaan tai rikotaan ja esiintyykö vuosikymmenten välillä eroja?

Kuten kaaviosta 4 nähdään, jokaisella vuosikymmenellä perinteiseen sukupuolirepresentaatioon kuuluvien kuvauksien osuus on suurempi kuin sukupuolistereotyyppia haastavat representaatiot.

Kaavio 4

Yläkategorioiden suhteellinen osuus eri vuosikymmenillä

Eniten perinteistä sukupuolirepresentaatiosta esiintyy 1980-luvulla, jonka keskiössä on hoiva ja vastuu naisilla -alacategoria (1.4). Tyypillisimmät kuvaukset liittävät naisen ruoanlaittoon, kotitöihin ja hoivaamiseen. 2000- ja 2020-luvuilla saman alakategorian kuvaukset liitetään pitkälti myös samankaltaisiin ilmiöihin. Hoiva ja vastuu naisilla -alacategoriaan liitettävien kuvauksien sisällöt pysyvät siis lähes muuttumattomana vuosikymmenestä toiseen.

2000-luvulla perinteistä sukupuolirepresentaatiota esiintyy vähiten verrattuna muihin vuosikymmeniin, eniten esiintyy kuitenkin sukupuolittuneita luonteenpiirteitä (alacategoria 1.7), joiden kuvauksissa hahmojen luonteenpiirteitä esitetään perinteisten oletusten mukaisesti sukupuolelle ominaisina. 1980- ja 2000-luvuilla esiintyy yleisesti enemmän poika- ja mieshahmojen luonteenpiirteiden kuvailua kuin tyttö- ja naishahmojen. 2020-luvulla julkaistuissa teoksista toisessa esiintyy enemmän maskuliinisten hahmojen luonteenpiirteiden sukupuolittunutta kuvailua, kun taas toisessa teoksessa on selkeästi enemmän feminiinisten hahmojen sukupuolittuneiden luonteenpiirteiden kuvailua. Yleisesti sukupuolittuneiden luonteenpiirteiden kuvaukset koskevat mies- ja poikahahmoja enemmän kuin nais- ja tyttöahmoja.

2020-luvulla eniten esiintyy sukupuolittunutta ulkonäön kuvausta (alacategoria 1.1), ja sisältönsä ne keskittyvät fyysisten piirteiden kuten hiustyyliin, värivalintojen ja vaatetuksen kuvailuun. 1980-luvulla kyseisen alakategorian kuvaukset keskittyvät pääasiassa hahmojen vaatetuksen kuvailuun. 2000-luvulla keskitytään enemmän vaatetuksen lisäksi myös fyysisiin

ominaisuuksiin, kuten hiuksiin ja kehoon, mutta yleisesti sukupuolittuneen ulkonäön kuvauksien sisällöt ovat säilyneet samankaltaisina vuosien saatossa.

Sukupuolistereotypiaa haastavia kuvauksia esiintyy vähiten 1980-luvulla verrattuna muihin vuosikymmeniin. Silloin tunteiden ilmaisun moninaisuus (alakategoria 2.6) on eniten keskiössä yläkategoriaan 2 kuuluvista alakategorioista. Sisällöllisesti kyseiseen alakategoriaan kuuluvat kuvakset keskittyvät 1980-luvulla lähinnä mies- ja poikahahmojen moninaiseen tunteiden ilmaisuun. Sama trendi jatkuu myös 2000- ja 2020-luvuilla. Nais- ja tyttöahmojen tunteiden ilmaisun moninaisuus näkyy koko aineistossa vain muutaman kerran.

Sukupuolistereotypiaa haastavia kuvauksia esiintyy eniten 2000-luvulla, jolloin normeja rikkovan sukupuolittuneen luonteenpiirteiden kuvauksia (alakategoria 2.7) ilmenee eniten. Nämä kuvaukset sisältävä 2000-luvulla myös lähinnä mies- ja poikahahmoja, kun heitä kuvataan sukupuolelleen epätyypillisten luonteenpiirteiden kuten herkkyyden ja luovuuden kautta. 1980-luvulla esiintyy alakategoriaan kuuluvia kuvauksia vain 3 kappaletta, joista kaksi sisältää mieshahmon ja yksi tyttöahmon. 2020-luvulla sukupuolittuneiden luonteenpiirteiden haastaminen on tasa-arvoista mies- ja poikahahmojen sekä tyttö- ja naishahmojen välillä. Yleisesti sukupuolittuneiden luonteenpiirteiden haastamista esiintyy vähän, vaikkakin eniten 2000-luvulla yläkategoriaan 2 kuuluvista alakategorioista.

2020-luvulla ilmeni eniten normeja rikkovia harrastuksia (alakategoria 2.2), sillä molemmissa vuosikymmenellä julkaistuissa teoksissa on selkeästi esillä kuvauksia harrastuksista, joita ei mielletä harrastajan sukupuolelle ominaisiksi, esimerkiksi toisessa teoksessa poika harrastaa balettia ja toisessa tytöt koripalloa. 1980- ja 2000-luvuilla normeja rikkovat harrastukset ovat esillä vain yksittäisissä kohdissa.

Perinteisten sukupuolirepresentaatioiden määrä on siis vaihdellut ja laskenut hieman 1980-luvulta nykypäivän teoksiin verrattaessa. Laadullisesti sukupuolistereotyyppien sisällöt ovat pysyneet melko samanlaisina 1980-luvulta nykypäivään. Ainoa mahdollinen viite laadullisesta muutoksesta on se, että aineistossa esiintyvissä sukupuolittuneiden luonteenpiirteiden kuvauksissa mies- ja poikahahmot ovat nykypäivän teoksissa enemmän edustettuina kuin nais- ja tyttöahmot.

Aineistossa esiintyvät sukupuolistereotyyppia haastavat kuvaukset ovat lisääntyneet huomattavasti 2000-luvulle siirryttäessä ja pitäneet paikkansa suhteellisen hyvin 2020-luvullakin. Niiden laatu on myös vaihdellut ja keskeisenä löydöksenä voidaan pitää sitä, että koko

aineistossa ilmenevissä sukupuolistereotypioita haastavissa kuvauksissa esiintyy keskimäärin enemmän mies- ja poikahahmoja.

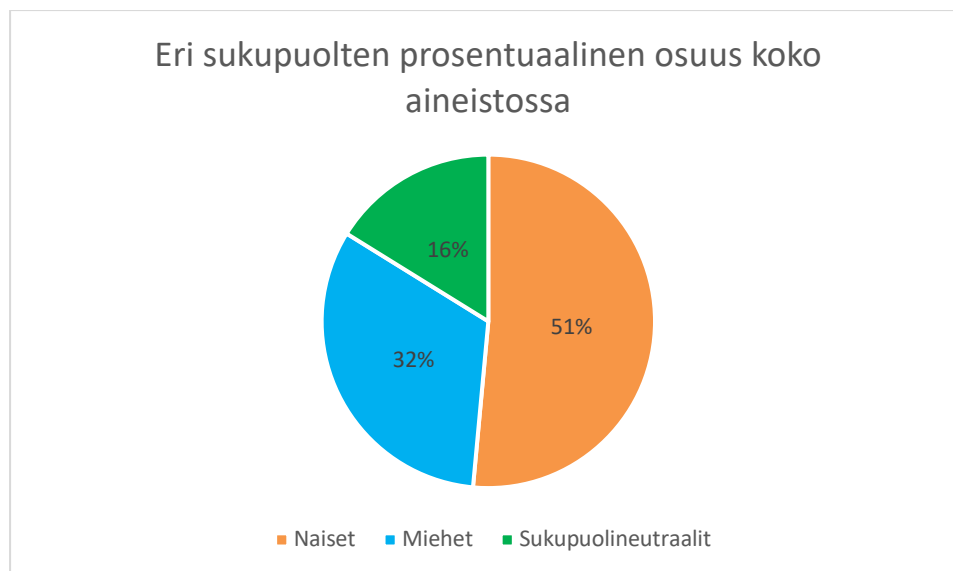
5.3 Millaisia mahdollisia muutoksia eri sukupuolta olevien hahmojen määrässä on havaittavissa eri vuosikymmenillä?

Aineistossa esiintyy paljon erilaisia aktiivisia ja passiivisia henkilöahmoja, joiden toiminta on usein joissain määrin sukupuolittunutta. Henkilöhahmojen määrällinen ja suhteellinen osuus on esitetty alla olevissa taulukossa (taulukko 6) ja kaaviossa (kaavio 5).

Taulukko 6

Teosten naisten, miesten ja neutraalien henkilöahmojen määrät sekä yhteismäärät

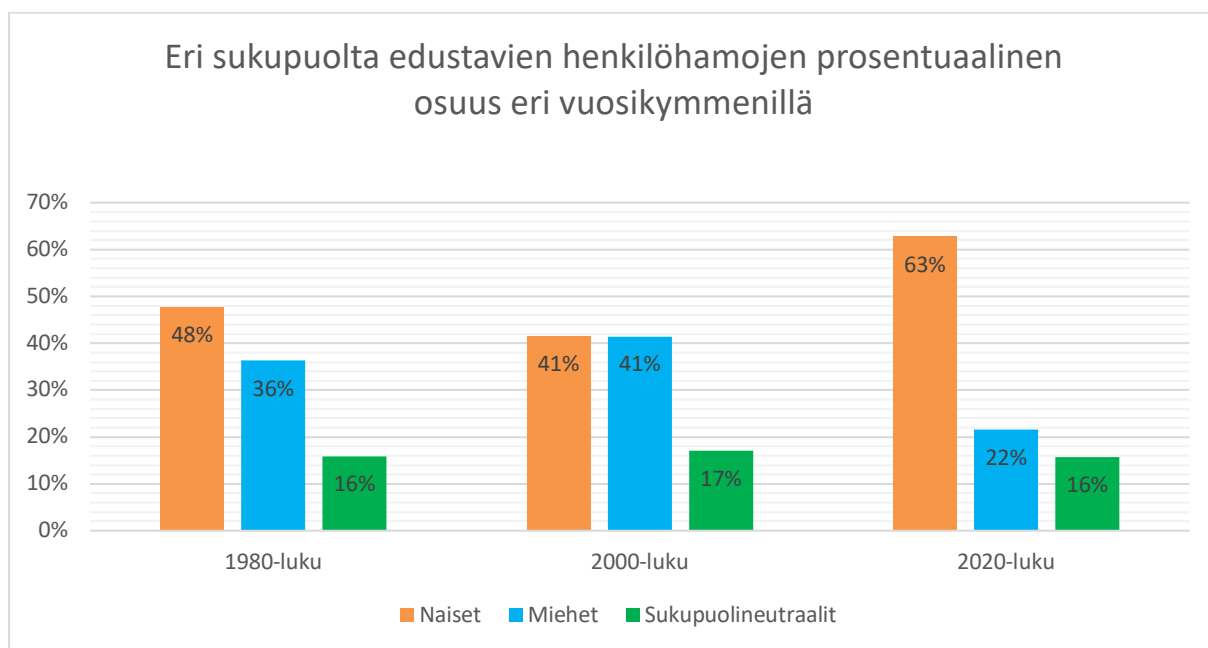
Teos	Kaikki henkilöahmot	Naiset	Miehet	Neutraalit
Salainen koiranpentu	14	9	2	3
Onneli, Anneli ja nukutuskello	30	12	14	4
Ella ja Paterock	33	13	13	7
Risto Räppääjä ja Nuudelipää	8	4	4	0
Tylsä elämäni	26	14	6	6
Balettia Alina!	25	18	5	2
Yhteensä	136	70	44	22

Kaavio 5

Eri sukupuolten prosentuaalinen osuus koko aineistossa. Pyörityksestä johtuen prosentiosuuksien summa ei ole 100 %.

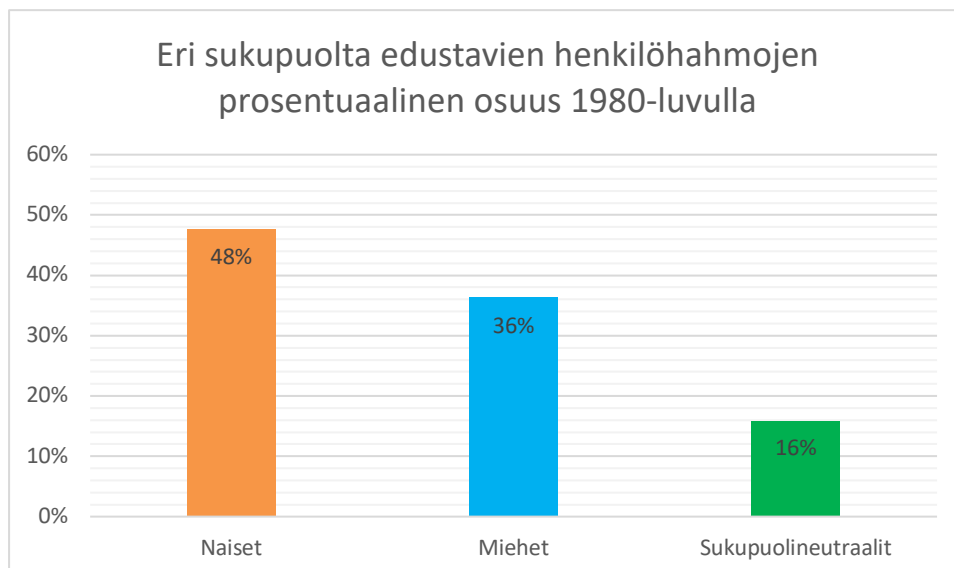
Kuten kaaviosta 6 nähdään, naishahmojen määrä kokee pienen romahduksen 2000-luvulla julkaistuissa teoksissa verrattuna 1980-luvulla julkaistuihin teoksiin, mutta palauttaa vahvan asemansa 2020-luvulla julkaistuissa teoksissa. Mieshahmojen osuus pysyy suhteellisen tasaisena 1980- ja 2000-luvuilla, mutta romahtaa hieman 2020-luvulla julkaistuissa teoksissa. Sukupuoleltaan neutraalien hahmojen osuus pysyy suhteellisen tasaisena läpi vuosikymmenten.

Kaavio 6

Eri sukupuolta edustavien henkilöhamojen prosentuaalinen osuus eri vuosikymmenillä. Pyörityksestä johtuen prosenttiosuuksien summat eivät ole 100 %.

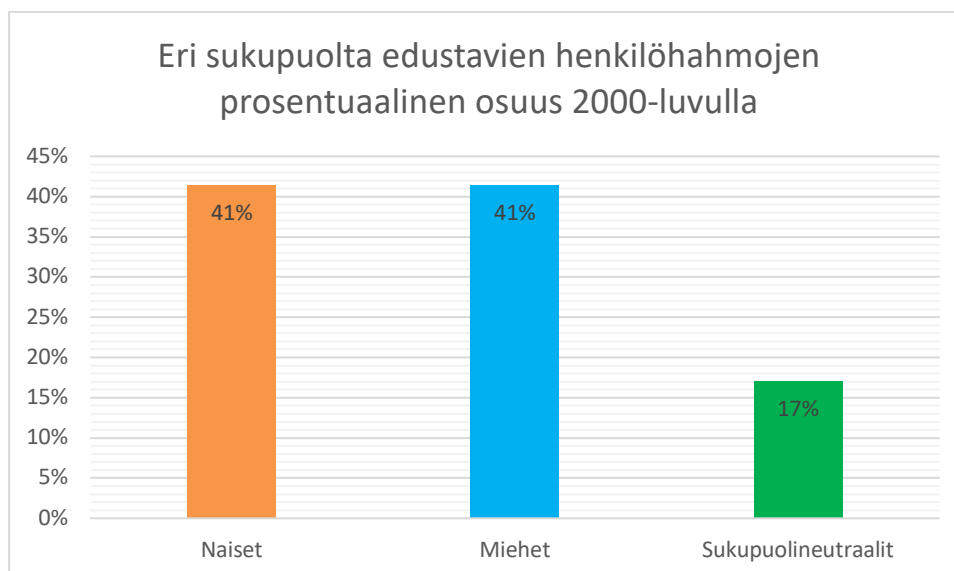
Alla on esitetty (kaavio 7) 1980-luvulla julkaistun aineiston eri sukupuolta edustavien henkilöhamojen prosentuaaliset osuudet. *Salainen koiranpentu* -teoksessa sukupuolet jakautuvat seuraavasti: naiset 64 %, miehet 14 % ja neutraalit 21 %. *Onneli, Anneli ja nukutuskello* -teoksessa sukupuolet jakautuvat puolestaan seuraavasti: naiset 40 %, miehet 47 % ja neutraalit 13 %.

Kaavio 7

Eri sukupuolta edustavien henkilöihahmojen prosentuaalinen osuus 1980-luvulla

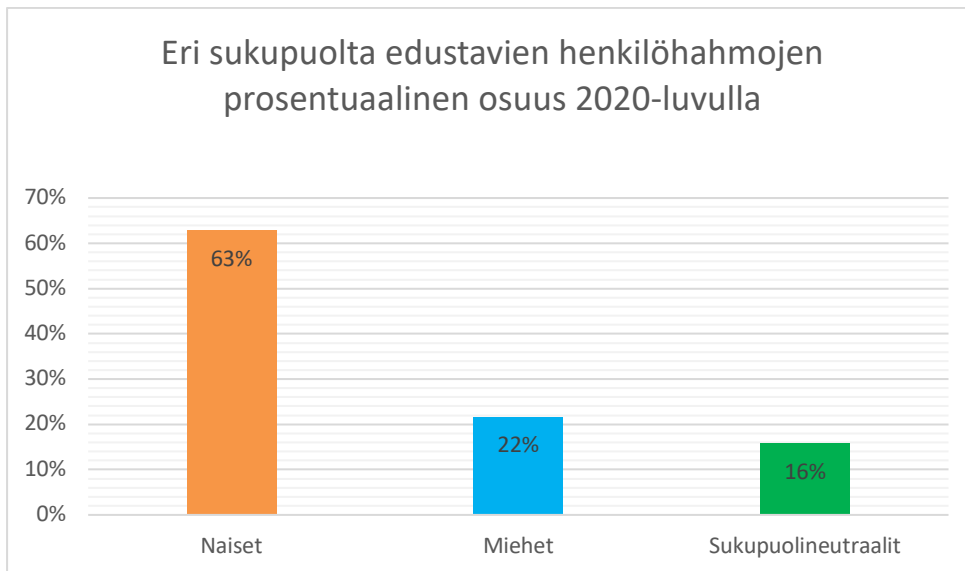
Alla on esitetty (kaavio 8) 2000-luvulla julkaistun aineiston eri sukupuolta edustavien henkilöihahmojen prosentuaaliset osuudet. 2000-luvulla julkaistuissa teoksista *Ella ja Paterock* -teoksessa sukupuolet jakautuvat seuraavasti: naiset 39 %, miehet 39 % ja neutraalit 21 %. *Risto Räppääjä ja Nuudelipää* -teoksessa sukupuolet jakautuvat tasan: naiset 50 % ja miehet 50 %, eikä neutraaleja hahmoja esiintynyt lainkaan.

Kaavio 8

Eri sukupuolta edustavien henkilöihahmojen prosentuaalinen osuus 2000-luvulla

Alla on esitetty (kaavio 9) 2020-luvulla julkaistun aineiston eri sukupuolta edustavien henkilöhahmojen prosentuaaliset osuudet. 2020-luvulla julkaistuissa teoksista *Tylsä elämäni* -teoksessa sukupuolet jakautuvat seuraavasti: naiset 54 %, miehet 23 % ja neutraalit 23 %. *Balettia, Alina!* -teoksessa sukupuolet jakautuvat puolestaan seuraavasti: naiset 72 %, miehet 20 % ja neutraalit 8 %.

Kaavio 9

Eri sukupuolta edustavien henkilöhahmojen prosentuaalinen osuus 2020-luvulla

6 Pohdinta

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia erilaisia kuvauksia sukupuolesta on esitetty lastenkirjallisuudessa eri vuosikymmenillä. Tutkimme myös, miten tutkimamme kuvaukset mahdollisesti eroavat toisistaan laadullisesti ja määrällisesti. Tutkimus toteutettiin laadullisena sisällönanalyysinä, jossa hyödynnettiin myös määrällisen tutkimuksen tutkimusotteita. Tässä luvussa pohdimme ensin tutkimuksen tuloksia ja niistä tehtäviä johtopäätöksiä, minkä jälkeen tarkastelemme tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Lopuksi pohdimme hyödyn-tämismahdollisuuksia ja esittelemme jatkotutkimusehdotuksia.

6.1 Tutkimustulosten pohdinta ja johtopäätökset

Tulokset osoittavat, että sukupuolen representaatio ja sukupuolittuneet kuvaukset ovat merkittävässä osassa teosten sisältöjä erityisesti teoksissa esiintyvien hahmojen ulkonäön, roolien ja toiminnan kautta. Sukupuoleen liitettäviä kuvauksia esiintyy teoksissa todella paljon ja tulokset osoittavat, että kuvauksien sisällöissä on vuosikymmenten välisiä samankaltaisuuksia, mutta myös eroja. Perinteiset sukupuolirepresentaatiot ja sukupuolistereotyytiat ovat kaikilla tarkastelluilla vuosikymmenillä yleisempiä kuin sukupuolistereotyytioita haastavat kuvaukset. Keskeinen havainto onkin, että viitteet perinteisen sukupuolen representaation ja sukupuolistereotyytioiden merkittävydestä osana lastenkirjallisuuden sisältöjä hallitsevat yhä, vaikka samaan aikaan viitteet niiden haastamisesta ovatkin ajan myötä lisääntyneet.

Tuloksista voidaan nähdä viitteitä siitä, että mahdollista ajallista muutosta esiintyy, mutta se ei välttämättä ole lineaarista. 1980-luvulla peräti 80 % aineistosta poimituista kuvauksista ovat perinteistä sukupuolen representaatiota ja haastavien kuvauksien osuus on vain viidesosa. 2000-luvulle tultaessa sukupuolistereotyytioita haastavien kuvausten määrä kasvaa huomattavasti verrattuna 1980-lukuun, mutta perinteinen sukupuolirepresentaatio on edelleen hallitseva. 2020-luvullakin perinteisiä kuvauksia on edelleen enemmän kuin haastavia kuvauksia, mutta niiden määrä romahtaa hieman 2000-luvulle verrattaessa. Sukupuolistereotyytiat ja niiden representaatio eivät siis näytä vähenevän suoraviivaisesti ajan myötä, vaan viitteet muutoksesta näyttävät toteutuvan hitaasti ja epätasaisesti. Tämä antaa viitteitä siitä että, uudempi kirjallisuus eli 2020-luvuilla kirjoitetut teokset, eivät ole automaattisesti tasa-arvoisempia, kuin aikaisempien vuosikymmenten teokset, vaikka nykypäivän lisääntyneen sukupuoleen liittyvän julkisen keskustelun ja avoimuuden vuoksi niin voisi ajatella. Tuloksissa esiintyy eroja myös saman vuosikymmenen teosten välillä, sillä toinen teos vuosikymmeneltä saattaa

olla hyvinkin runsaasti perinteisiä sukupuolirepresentaatioita edustava, kun taas toinen teos keskittyy enemmän sukupuolistereotyypioiden haastamiseen. Tähän varmasti vaikuttaa kirjailijan oma tausta tai aikakausi, mutta myös tarinan sisällölliset ratkaisut. Yksittäinen teos tai kaksikaan teosta eivät tietenkään edusta koko aikakautta, mihin palaamme eettisyys ja luotettavuus -luvussa.

Tietyt perinteiset sukupuoliroolit ovat jollain tapaa sitkeämpiä ja esiintyvät aineistossa runsaammin, kuten esimerkiksi hoiva ja vastuu naisilla, sukupuolittunut ulkonäön kuvaus, tunteiden sukupuolittunut esittäminen ja harrastusten jakautuminen sukupuolittuneesti. On mahdollista, että nämä sukupuoliroolit ovat kulttuurisesti hyväksytympiä, koska niitä esiintyy teoksissa useammin. Kuten teoreettisessa viitekehyksessä toimme ilmi, sukupuoli on sosiaalisesti rakentunut ja kirjailijat ihmisinä ovat myös yhteiskunnallisten normien ja rakenteiden ympäröimänä. He saattavat noudattaa niin tietoisesti kuin tiedostamattakin sukupuolen sosiaalisesti rakentuneita kaavoja, sillä stereotyyppiset hahmot, toiminnat ja ilmaisut, saattavat toimia keinoina luoda samaistuttavuuden tunteita lukijoille sekä tavoittaa mahdollisimman laaja yleisö. Tämä saattaa selittää myös tiettyjen perinteisten sukupuolirepresentaatioiden runsaamman esiintymisen aineistossa, sillä niistä aiheista voi olla helpompi tehdä stereotyyppisiä verrattuna esimerkiksi sukupuolittuneiden luonteenpiirteiden luomiseen.

Tuloksissa stereotyyppioita haastetaan, mutta usein vain yksittäisillä hahmoilla ja tilanteilla. Yleisimmin stereotyyppioita haastetaan kuvauksissa, joissa esiintyy tunteiden ilmaisua tai luonteenpiirteitä, kun taas harvemmin kuvauksissa, jotka sisältävät rakenteellisia asioita, kuten valta, vastuu ja roolit. Harva teos varmastikaan pyrkii olemaan täysin sukupuolistereotyyppioita haastava, vaan niin kuin aikaisemmin pohdimmekin, oletettavasti kirjailijat pyrkivät luomaan samaistuttavuutta teoksiinsa. Nykypäivänä erilaisten tasa-arvo keskusteluiden myötä sukupuolen moninaisuutta pyritään tuomaan ilmi kaikessa kulutusviitteessä, eikä kirjallisuus muukaan lukien lastenkirjallisuus ole poikkeus.

Sukupuolen representaatio ei koske ainoastaan hahmojen ominaisuuksia, toimintaa ja ilmaisua, vaan myös eri sukupuolten edustusta henkilöhahmojen määrissä. Hahmojen määrää ja niiden suhteellisia osuuksia tulkittaessa saadaan viitteitä sukupuolten esiintyvyyden muutoksesta, mutta ehkä vielä tärkeämpää olisi pohtia, kenen näkökulma on keskiössä ja kenellä on aktiivisista toimijuutta tarinassa. Tuloksista nousi esiin havainto, että sukupuolistereotyyppioita haastavissa kuvauksissa esiintyi keskimäärin useammin mies- tai poikahahmo, mikä on jollain tapaa linjassa aikaisempien tutkimusten (Casey ym., 2021; Kortenhuis & Demarest, 1993;

Ullah ym., 2014) kanssa, joissa on todettu mies sukupuolta edustavien hahmojen toiminnan olevan enemmän esillä. Koko aineiston henkilöhahmojen sukupuolia taulukoidessa kävi kuitenkin ilmi, että suuri osa henkilöhahmoista oli sukupuoleltaan naisia, mikä on ristiriidassa Caseyn ja kollegoiden (2021) tutkimuksen kanssa, sillä he osoittivat aikaisemmassa tutkimuksessaan mieshahmojen olevan määrällisesti enemmän edustettuina. Heidän aineistonsa oli kuitenkin merkittävästi laajempi, joten tutkimusten määrällisiä osuuksia on käytännössä mahdotonta vertailla keskenään. On mahdollista, että aineistossamme esiintyvä miesten yliedustus sukupuolistereotyyppioita haastavissa kuvauksissa antaa viitteitä siitä, että mies- ja poikahahmoilla on suurempi tarve haastaa sukupuolistereotyyppioita verrattuna nais- ja tyttöhahmoihin. Samalla nousee esiin ajatus siitä, pyritäänkö nais- ja tyttöhahmot yleisesti näyttämään enemmän perinteisten sukupuolirepresentaatioiden kuin niitä haastavien kuvausten kautta. Esimerkiksi 2020-luvun teos *Balettia Alina!* tuo esiin pojan harrastamassa lajia, joka on perinteisesti tyttöjen mielenkiinnon kohteeksi mielletty harrastus. Teos yrittää siis selkeästi purkaa stereotyyppiaa, joka liittyy sukupuolittuneisiin harrastuksiin, ja lukijoille yritetään tuoda esille, että jokainen voi harrastaa mitä haluaa sekä olla siinä hyvä riippumatta yleisestä stereotyyppiasta. Mutta samalla suurin osa teoksen muista aktiivisista hahmoista on tyttöjä, mikä saattaa vähentää muiden sukupuolten näkyvyyttä kyseisessä kontekstissa.

1980-luvun teoksissa enemmän uusinnetaan kuin rikotaan stereotyyppioita, mikä ei toisaalta ole ihme, kun pohditaan sen aikaista yhteiskunnan tilaa sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta. Tilaa sukupuolistereotyyppioiden haastamiselle tai sukupuolen moninaisuudelle ei ollut samalla tavalla kuin nyt 2020-luvulla, ja siksi tuon vuosikymmenen teoksissa miehiä ja naisia koskevat stereotyyppiat ovat vahvempia. Tuolloin tuotiin selkeämmin esille sukupuolirooleja ja sukupuoliin miellettyjä stereotyyppioita, eikä sitä pidetty vääränä; kirjoihin kirjoitettiin asiat niin kuin ne nähtiin sen aikaisessa yhteiskunnassa.

Analyysiprosessin aikana tunnistimme omien, mahdollisesti jo lapsuudessa opittujen sukupuolikäsityksien vaikuttavan tulkintoihimme. 1980-luvun teoksessa *Onneli, Anneli ja nukutuskello* oli yhtenä hahmona poliisipäällikkö. Analysoidessamme henkilöhahmoja mielsimme ensimmäisenä poliisipäällikön mieheksi omien ennakkokäsityksiemme mukaan. Miehet kuvataan käsityksiemme mukaan useammin valta-asemissa kuin naiset, mikä oli luonut meille ennako-oletuksia. Päädyimme kuitenkin kategorisoimiaan poliisipäällikön neutraaliksi henkilöhahmoksi, sillä sukupuoleen viittaavaa nimeä ei ollut mainittu. 2020-luvun teoksessa *Tylsä elämäni* puolestaan esiintyi henkilöhahmo nimeltään Juuka, joka toimi tarinassa opettajana. Ensimmäisenä ajatuksena oli nimetä hänet naiseksi, sillä omissa käsityksissämme on

todennäköisempää, että opettaja on nainen. Päädyimme kuitenkin kategorisoimiaan tämänkin henkilöhaamon neutraaliksi, sillä sukupuolta ei ollut mainittu eikä nimi ollut selkeästi tiettyyn sukupuoleen viittaava. Mainitut tapaukset kertovat paljon omista opituista sukupuolikäsityksistämme ja miten ne vaikuttavat kaikkeen tulkintaan.

2000-lukujen teoksissa naisten työ ja valta -kategorian osuus oli huomattavasti kasvanut verrattuna 1980-lukuun. Uusimmissa lastenkirjoissa poliisipäällikköä voitaisiin näin ollen pitää myös naisena, sillä naisia kuvataan yhä useammin valta-asemissa. Sekä 1980- että 2000-lukujen teoksissa esiintyi joitakin kuvauksia miesten hoivasta ja vastuusta, mutta naisten hoivan ja vastuun kuvailuja löytyi jokaiselta vuosikymmeneltä useita. Näin ollen esiintyy viitteitä, miten naiset on historiallisesti mielletty enemmän hoivaaviksi ja vastuullisiksi kodin asioista, kun taas miehet on enemmän liitetty työntekoon.

Aiemmat tutkimukset, kuten Lewis ja kollegat (2021) tutkimuksessaan, ovat todistaneet, että lapset oppivat ja muodostavat sukupuolikäsityksiä ympäröivästä maailmasta ja sen myötä myös lastenkirjallisuudesta. Uskomme myös itse, että sukupuoli, sukupuoliroolit sekä sukupuolistereotyytiat ovat teemana hyvin merkittävä lapsille jo pienestä pitäen. Kokemuksiemme pohjalta esimerkiksi varhaiskasvatusikäisten ja vanhempienkin lasten keskuudessa sukupuolittuneet leikit ja ajattelutavat ovat hyvin yleisiä ja normaaleja. Lastenkirjallisuudella ja esimerkiksi lastenohjelmilla on varmasti merkittävä rooli aikuisten tarjoaman esimerkin lisäksi, siitä miten lapset muodostavat sukupuolikäsityksiä.

Yhteenvedon voidaan todeta, että vaikka sukupuolistereotyytioita haastavat representaatiot ovat lisääntyneet tarkasteltujen vuosikymmenten aikana, perinteiset sukupuolirepresentaatiot ovat edelleen keskeinen osa suomalaista lastenkirjallisuutta.

6.2 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuutta eli reliabiliteettia tarkasteltaessa, on olennaista, että tutkimuskohde ja tulkittu aineisto ovat yhteensopivia sekä että tutkimuksen toteutukseen eivät ole vaikuttaneet epäolennaiset tekijät (Vilka, 2005, s. 181). Tässä alaluvussa pyrimme siis tarkastelemaan, miten olemme tutkimusta toteuttaneet sen luotettavuuden ja eettisyyden näkökulmasta.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla tai tässä tapauksessa tutkijoilla on aina iso rooli tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Erityisesti aineiston käsittelyssä ja tuloksia tarkasteltaessa tulee esille oma roolimme tutkijoina. Meillä molemmilla oli omat näkemyksemme sukupuolen

representaatiosta ja sukupuolittuneista ilmiöistä, mikä näkyi aineiston käsittelyssä. Poimiesamme aineistoyksiköitä huomasimme, että käsityksemme siitä mitä kaikkea huomioidaan, oli hieman erilainen, mikä on yleistä laadullista tutkimusta tehdessä. Olimme lukiessamme huomioineet hieman erilaisia asioita, kuten toinen meistä kiinnitti enemmän huomiota ulkonäön kuvailuun kuin toinen. Saimme kuitenkin molemmat hyvän määrän kuvauksia kirjoistamme ja niiden joukosta löysimme samankaltaisia huomioita, joiden pohjalta pystyimme luomaan ylä- ja alakategoriat. Aineistoyksiköitä ja kategorisointia tehdessä haasteeksi muodostui femiinisyyden ja maskuliinisuuden määrittely, joka oli tutkimuksemme kannalta olennaista. Ihmisten ja myös meidän tutkijoinamme tekemät tulkinnat siitä, mikä on feminiinistä ja mikä on maskuliinista, vaihtelevat. Näin ollen tulkinnat siitä, mitä ominaisuuksia, toimintoja ja ilmaisuja liitetään mihinkin sukupuoleen, ovat jossain määrin subjektiivisia eli yksilön kokemukseen perustuvia. Sukupuolikäsitykset ovat sosiaalisesti rakennettuja, joten ne eivät perustu välttämättä faktaan tai sulje toisiaan pois, mikä tekee määrittelystä hyvin hankalaa.

Aineistomme oli rajallinen ja melko suppea, joten tutkimuksemme aineisto ja sen myötä tulokset eivät ole yleistettävissä koko lastenkirjallisuuteen, mikä ei ole laadullisen tutkimuksen tarkoituksaan. Muodostamamme suhteelliset osuudet kuvastavat juuri meidän aineistoamme eivätkä ilmiötä kokonaisuudessaan. Tutkimuksen luotettavuutta lisäisi useamman kuin kuu- den kirjan valinta, mutta kandidaatintutkielmaan on hankalaa saada mahdutettua laajempaa aineistoa rajallisen ajan ja resurssien takia. Luotettavuutta lisäisi myös se, että molemmat tutkijat olisivat lukeneet koko aineiston, sen sijaan, että molemmat lukivat vain toisen puolen aineistosta. Pyrimme aineistoa valitessamme noudattamaan kriteereihin perustuvaa satunnaisuutta, mutta 2020-luvun teos *Balettia, Alina!* käsittelee balettia, joka mielletään tyttöjen lajiksi. Verrattuna muihin valittuihin teoksiin henkilöhahmoista suurin osa on tyttöjä tai naisia, mikä voi vaikuttaa siihen, ettei pojan tai miehen rooli näy kyseisessä teoksessa paljoakaan, vaikkakin teoksessa tuli vahvasti esille poika, joka rikkoi perinteisiä harrastusnormeja. Olimme voineet vaihtaa teoksen toiseen, mutta päädyimme noudattamaan valitsemaamme otantatapaa, sillä teos täytti asettamamme kriteerit.

Tutkimusta tehdessä on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) laatimia hyvän tieteellisen käytännön (HTK) peruseriaatteita eli rehellisyyttä, huolellisuutta ja vastuullisuutta läpi koko tutkimuksen. Tutkimuksessa on hyödynnetty OpenAI:n kehittämää ChatGPT kielimallia työvälineenä, ja sitä on käytetty esimerkiksi tutkimusaiheen ideointiin ja rajaukseen sekä aineiston käsittelyssä. Tutkimustyömme aiheita pohtiessa kysyimme ehdotuksia, joiden pohjalta ideoimme ja muodostimme aiheen. Aiheen muodostamisen jälkeen kysyimme

ideoita millä tavoin aihetta voisi rajata. Aineiston koodausvaiheessa syötimme muodostamamme pelkistykset tekoälylle, joka etsi toistuvia teemoja ja loi ensimmäisen luonnoksen alakategorioista. Lopulta muokkasimme alakategoriat tutkimuskysymyksiemme kannalta oleelliseksi. Tekoälyä ei ole käytetty tutkimustulosten muodostamiseen ja tulkintaan ja vastaammekin tutkijoina tutkimuksen sisällön oikeellisuudesta ja tutkimuseettisten periaatteiden noudattamisesta.

Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä on pyritty vahvistamaan noudattamalla läpi tutkimusprosessin avoimuutta ja johdonmukaisuutta, vaikka tutkijoiden omat subjektiiviset sukupuoliskäsitykset ja rajallinen aineistokoko asettavatkin rajoitteita tulosten yleistettävyydelle. Kuitenkin laadulliset tutkimukset pyrkivät olemaan sovellettavia, eivätkä yleistettäviä, joten tutkimus on onnistunut kokonaisuus juuri meidän aineistoamme tutkittaessa. Näin ollen tutkimus tarjoaa luotettavan, joskin rajatun läpikatsauksen sukupuolen representaatioiden mahdollisesta kehityksestä eri vuosikymmenien lastenkirjallisuudessa.

6.3 Arvio tulosten hyödyntämismahdollisuuksista ja jatkotutkimusideat

Tutkimuksen tulokset voivat tarjota hyödyllistä tietoa kaikille lastenkirjallisuudesta ja sen pedagogisesta hyödyntämisestä kiinnostuneille. Vaikka lapset itse eivät välttämättä suoraan löydä tutkimuksen äärelle, heidän huoltajansa ja lähipiirinsä voivat hyödyntää tuloksia etsiessään sopivaa luettavaa lapsille. Samoin esimerkiksi kirjastojen kirjavinkkaajat sekä muut lastenkirjallisuutta hyödyntävät instituutiot, voivat hyötyä tutkimuksesta, mikäli he tarvitsevat tietoa sukupuolirepresentaatioiden mahdollisesta historiallisesta kehityksestä ja nykytilasta.

Koulumaailmassa opettajat ja muu opetushenkilöstä voivat saada tukea oppimateriaalin valinnassa. Erityisesti tutkimus tarjoaa tukea suomen kielen ja kirjallisuuden oppiaineen opetukseen, kun tavoitteena on käsitellä sukupuolen moninaisuutta ja tasa-arvoa. Tulokset antavat myös viitteitä, siitä miten sukupuolen käsittely on mahdollisesti muuttunut vuosikymmenten saatossa, mikä puolestaan antaa arvokasta tietoa siitä miten ympäröivä yhteiskunta muuttuu ja sen heijastumisesta kirjallisuuteen.

Jatkotutkimuksissa olisi hyödyllistä tarkastella laajempaa aineistoa, mikä mahdollistaisi kattavammat ja reliabiliteetiltaan merkittävämmät tulokset. Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia aihetta lapsilähtöisemmästä näkökulmasta esimerkiksi, miten lapset itse tulkitsevat sukupuoli-representaatiota lastenkirjallisuudessa ja millaisia merkityksiä he niille antavat.

Tutkimuksessa toteutettu aineiston valinta ja sen kriteerit voivat toimia mallina vastaaville tutkimuksille. Erityisesti teosten suomalainen alkuperäisyys ja valitut eri kirjailijat voivat toimia mielenkiintoisena lähtökohtana tutkittaessa laajemmin suomalaista lastenkirjallisuutta tai tietyn kirjailijan teosten historiaa sekä tulevaisuutta. Myös tutkimuksen aineiston analyysiä varten luodut ylä- ja alakategoriat tarjoavat mahdollisesti hyödyllisen analyysirungon, jota voidaan soveltaa myös muissa sukupuolen representaatiota käsittelevissä tutkimuksissa.

Lähteet

Aineistolähteet

Huusko, T. (2020). *Balettia Alina!*. Myllylahti Oy

Kallioniemi, T. (1988). *Salainen koiranpentu*. Otava

Kurenniemi, M. (1984). *Onneli, Anneli ja nukutuskello*. WSOY

Levola, M. (2020). *Tylsä elämäni*. Otava

Nopola S., & Nopola T. (2000). *Risto Räppääjä ja Nuudelipää*. Tammi

Parvela, T. (2004). *Ella ja Paterock*. Tammi

Lähdekirjallisuus

Casey, K., Novick, K., & Lourenco, S. F. (2021). Sixty years of gender representation in children's books: Conditions associated with overrepresentation of male versus female protagonists. *PLoS ONE*, 16(12), e0260566–e0260566. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260566>

Elder-Vass, D. (2012). *The reality of social construction* (1st ed.). Cambridge University Press.

Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities. *Discourse & Society*, 4(2), 133–168. <https://doi.org/10.1177/0957926593004002002>

Gubar, M. (2011). On Not Defining Children's Literature. *PMLA: Publications of the Modern Language Association of America*, 126(1), 209–216. <https://doi.org/10.1632/pmla.2011.126.1.209>

Hosiaislouma, Y. (2003). *Kirjallisuuden sanakirja*. WSOY.

- Kortenhaus, C. M., & Demarest, J. (1993). Gender role stereotyping in children's literature: An update. *Sex Roles*, 28(3–4), 219–232. <https://doi.org/10.1007/BF00299282>
- Laki perusopetuslain muuttamisesta 1040/2014. (2014), Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lain-saadanto/saaduskokoelma/2014/1040?language=fin&highlightId=100872&highlight-Pa-rams=%7B%22type%22%3A%22BASIC%22%2C%22search%22%3A%221040%2F2014%22%7D>, luettu 16.2.2026.
- Lehtonen, J. (2010). “Kaikki kuvatkin on sellaisia: isä, äiti ja lapsi” – heteronormatiivisuus eri koulutusasteilla. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T., Tani, S. (toim.). (2010) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*
- Lewis, M., Cooper Borckenhagen, M., Converse, E., Lupyan, G., & Seidenberg, M. S. (2022). What Might Books Be Teaching Young Children About Gender? *Psychological Science*, 33(1), Article 09567976211024643. <https://doi.org/10.1177/09567976211024643>
- Mallan, K. (2009). *Gender Dilemmas in Children's Fiction* (1st ed. 2009.). Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230244559>
- Mayring, P. (2022). *Qualitative content analysis: a step-by-step guide* (1st edition.). SAGE Publications Ltd.
- McCabe, J., Fairchild, E., Grauerholz, L., Pescosolido, B. A., & Tope, D. (2011). Gender in Twentieth-Century Children's Books. *Gender & Society*, 25(2), 197–226. <https://doi.org/10.1177/0891243211398358>
- Niska, M., Venäläinen, S., Olakivi, A., Cañada, J. A., Berg, P. (2024). Sosiaalinen konstruktionismi: miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista. Vastapaino. Helda. <https://doi.org/10.58181/VP9789523970458>

- Nodelman, P. (2010). Words claimed: Picturebook narratives and the project of children's literature. In *New Directions in Picturebook Research* (pp. 11–26).
<https://doi.org/10.4324/9780203839171>
- Opetushallitus 2014. Peruopetuksen opetussuunnitelman perusteet <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>. Luettu 16.2.2026.
- Opetushallitus 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esiopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet>. Luettu 16.2.2026
- Oppivelvollisuuslaki 1214/2020. (2020), Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoks-kokoelma/2020/1214>. Luettu 16.2.2026.
- Pownall, M., & Heflick, N. (2023). Mr. Active and Little Miss Passive? The Transmission and Existence of Gender Stereotypes in Children's Books. *Sex Roles*, 89(11–12), 758–773. <https://doi.org/10.1007/s11199-023-01409-2>
- Rossi, L-M. (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, eroista eroihin.
 Teoksessa Juvonen, T., Rossi, L.-M., Saresma, T., Brunila, K., Engelberg, M., Eräsaari, L., Harjunen, H., Hekanaho, P. L., Huuska, M., Jokinen, A., Jyränki, J., Kantola, J., Karkulehto, S., Keskinen, S., Kinnunen, T., Korvajärvi, P., Lempiäinen, K., Luoto, R., Naskali, P., ... Urponen, M. (2012). *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. (Vols. 1-0). SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781529682571>
- Seta. Sukupuolen moninaisuus. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>
 Luettu 23.2.2026
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Sukupuolen moninaisuus. <https://sukupuolen-osaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/> Luettu 12.2.2026
- Syrjäläinen, E.& Kujala, T (2010). Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus–vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa

- Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T., Tani, S. (toim.). (2010) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*
- Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T., (2010). Opettaja, oppilas ja koulun sukupuolistunut arki. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T., Tani, S. (toim.). (2010) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*
- Tashakkori, A., Teddlie, C., Maxcy, S. J., Greene, J. C., Caracelli, V. J., Moghaddam, F. M., Walker, B. R., Harré, R., Mertens, D. M., Newman, I., Ridenour, C. S., Newman, C., DeMarco, G. M. P., Morse, J. M., Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Gutman, M. L., Hanson, W. E., Maxwell, J. A., ... Shulha, L. M. (2003). *Handbook of mixed methods in social & behavioral research*. Sage.
- Tuomi, J., Sarajärvi, A., & Tammi, kustantaja. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-04-0011-8>
- Turunen, A. (14.11.2024) Feminismi 1970-luvulla. Radikalismia ja arjen politisointia. Naisten asialla. <https://naistenasialla.fi/2024/11/14/feminismi-1970-luvulla/>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. Luettu 16.3.2026
- Tähtinen, J., Laakkonen, E., & Broberg, M. (2020). *Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita*. Turun yliopisto.
- Ullah, Dr & Ali, Jasima & Naz, Arab. (2014). Gender representation in children's books: A critical review of empirical studies. *World Applied Sciences Journal*. 29. 134-141. https://www.researchgate.net/publication/289484251_Gender_representation_in_children%27s_books_A_critical_review_of_empirical_studies
- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Need to Know Guidance: Working with Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Intersex and Queer Persons in Forced

Displacement, 2021, <https://www.refworld.org/policy/opguidance/unhcr/2021/en/123840>. Luettu 17.12.2026.

United Nations Human Rights (OHCHR), Gender stereotyping: OHCHR and women's human rights and gender equality. Luettu 7.3.2026.
<https://www.ohchr.org/en/women/gender-stereotyping>

United Nations Girls' Education Initiative (UNGEI), Gender Transformative Education Glossary: What is femininity. Luettu 7.3.2026. <https://www.ungei.org/gender-transformative-education-glossary/gender/gender-stereotypes>

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta ETENE. (2016). Kannanotto intersukupuolisten lasten hoidosta. https://etene.fi/documents/66861912/66865229/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf. Luettu 16.2.2026

Valtioneuvosto. (Ei pvm.). Tietoa sivustosta. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa-sivustosta>. Luettu 5.3.2026

Valtioneuvosto. (Ei pvm.). Tietoa valtioneuvostosta. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta> Luettu 5.3.2026

Vilkka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*.

Vilkka, H. (2005). *Tutki ja kehitä*.

World Health Organization. Gender and health. Luettu 3.11.2025.
https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1

Yle. (2020, 29. tammikuuta). KSML: Liikunnanopettajakoulutuksen sukupuolikiintiöt tasa-arvolain vastaisia. <https://yle.fi/a/3-11181507>. Luettu 23.2.2026

Yle. (2021, 1. tammikuuta). Näin naisten määrää nostettiin Ylen uutisten haastateltavissa – media seuraa sukupuolten tasa-arvoa yhä tarkemmin. <https://yle.fi/a/3-11759698>. Luettu 24.2.2026

Yle. (2024, 11. huhtikuuta). Sukupuolensa kyseenalaistavien tyttöjen määrä kasvoi jyrkästi Britanniassa – nyt raportti tuomitsee tarjotun hoidon rajusti. <https://yle.fi/a/74-20083057>. Luettu 28.2.2026

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012). Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim). (2012). *Villit ja kiltit: Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*